

SVPPLEMENTVM CHRO- NICI CARIONIS.

*A Maximiliani primi obitu, nempe ab anno
Christi M. D. XIX. ad an-
num M.DC.*

CAROLVS QVINTVS.

MAXIMILIANO è viuis sublato, duodecima die Ianuarij 1519. bellum inter Episcopum Hildesemensem & Ericum Brunficum statim gestum est, paulò post compositum interuentu Friderici Saxonis (is tunc Imperij Vicarius) quod illud ab Henrico Lunæburgico Francisci Galliae regis partibus fauente, vt Carolum Austriacum, Hispaniae regem, cognomine Catholicum, quominus Cæsar crearetur, impediret, suscitatum crederetur. Nec periculosius, quanquam maioris molis bellum fuit, quod eodem tempore Ulrici Virtembergici causa à coniunctis fœdere Sueuico principibus & ciuitatibus susceptum, quod tandem, Ulrico restituto circa annum 1534. extinctum fuit. Grauior contentio inter Franciscum Galliae, & Carolum Hispaniae reges orta, Moguntino præsule Caroli partes, Treuirensi contra Marchionem Brandenburgensem adiuuante, tandem electus est Carolus, xxviii. Iunij rex Romanorum, quod & Germanus, Gandau natus 24. Februarij 1500. & in Germania domicilium haberet: frustra reclamante Treuirensi, & Germaniae fatum impendentemque ruinam se animo præsagire dictitante. Suffragatorum venaleis sententias fuisse fama fuit, magnaue inuidia Electorum nonnulli laborarunt, quòd ab utroque Principe accepta ingenti pecunia, præcipue à Francisci ministris, tamen Carolo, ac non potius Saxoni (quem respexerant) vel Brandenburgico, imperatoriam adiuuicassent dignitatem. Saxonem constanter tantum onus repudiassent ferunt. In ea petitione non tam agebat Gallus, vt ratio sui haberetur, quam vt excluso Carolo Austrio, cuius meritò potentiam suspectam habebat, vnus ex Septemviris,

aut quilibet ex aliis Germaniæ principibus, Imperator crearetur, quippe cum Franciscus de regni Neapolitani recuperatione, & Henrico Labretano Iohannis F. in Nauarræ regnum restituendo cogitaret, prouidebat fore, ut Pontificis animus, cuius in ea expeditione opera atque opibus indigebat, mutata fortuna, quam ferè semper innata vanitate quadam ac perfidia sequebatur, facile ab iis consiliis auerteretur: nec dubitabat quin Carolus magnæ spei iuuenis, noua tantæ potentia accessione auctus de Burgundiæ Imperio, quod Mariæ auia à Ludouico vndecimo ademptum iam pridem querebatur, acturus esset, & ad Gallos Mediolano deiciendos, quibus nullum ius ab Imperatore in eo competeret, nisi quòd armis parassent, omnes opes quamprimum conferret. Accedebat vetus & implacabile Burgundicæ domus in ducem Geldriæ, quem Franciscus turandum susceperat, odium: quare cum maximè offenderetur Carolus, omnes iudicabant non diu inter æmulos Principes, in ætatis flore constitutos, & priuatarum simultatum stimulis incensos, mansuram concordiam. nec Francisci mens læua fuit. Nam cum Leo X. Lutherum anathemate percussisset, & inaugurationem Caroli contra clausulam qua reges Neapolitani in fidem à Pontificibus Romanis accipiuntur approbasset, primis Comitibus quæ nouus Cæsar anno ciro 15xx. Vormatiæ habuit, ut Leonis gratiam aucuparetur, Lutherum item proscripsit, & inito cum Pontifice fœdere, de Gallis Mediolano, Insubria, atque adeo tota Italia expellendis continuò consilium cœpit.

Laurentius Mediceus, quod erat amicitia inter Franciscum regem & Leonem vinculum, decesserat: & Lautrecus Mediolani Prorex, de Pontificis consiliis certior, sic disciplinam ecclesiasticam ordinauerat, ut præfecto sacris Bigerronum episcopo sine authoritate Romani Pontificis omnia administrarentur. quod adeo Leonis animum exasperauit, alioqui Placentiæ & Parmæ, quæ à Gallis tenebantur recuperandarum, & Alfonsi Atestini, cui insidias nefaria fraude struxerat, Ferrariæ possessione deiciendi cupidi, ut qui modò Principes Christianos ad concordiam hortatus fuerat, omnia consilia ad bellum in Italia excitandum conuerteret. Præcipuus fuit conatus contra Mediolanum, quo Leonis impetus, adeo Lautreco infensi, & omnia Cæsaris consilia ferebantur, quod facile captu fuit, fœderatis Heluetiis, qui iam à Cæsare sollicitati fuerant, ob non per-

soluta à Lautreco stipendia è Gallorum castris discedentibus. Leone autem subita morte sublato, Hadrianus Batavus, Caroli quondam præceptor, Pontifex creatus, res Cæsaris alumni sui constanter fouit. Id certè hominum mentes ad Carolum ita inclinauit, vt mox irritò conatu tentata à Lautreco Parma & Papia, secuta dein Heluetiorum ad Biccocam internecione, Laude Pompeia à Piscario capta, Genua ab Alfonso Vastio Piscarij patruele expugnata & direpta, Senatus Venetus, quamuis beneficio recenti Francisco obstrictus, eius amicitia renuntiauerit, fœdus cum Cæsare, Pontifice, Fr. Sfortia contra Gallos percussit. Vt autem Francisco grauissima, ita Carolo gratissima fuit defectio Caroli Borbonij, qui cum se fuga ex Galliis proripuisset anno 1523. Italiam petiit, in Hispaniam quàm primùm transmissurus, vt Eleonoram Cæsaris sororem, vti conuenerat, in vxorem acciperet. Sed Cæsar, cum videret Borbonium in Burgundia pollicitationes, quas initio iactauerat, exequi non potuisse, ob id cunctandum ratus, vt moram in Hispaniam traiciendi ex honorifica occasione imponeret, Prospero Columna nuper extincto, eum exercitibus cū amplissima potestate in Italia præfecit. Jam enim Cæsar ex Germania in Hispaniam redierat, vt excitatos per absentiam suam motus componeret; quorum occasione oblata Franciscus biennio ante totum ferè Nauarræ regnum, ipsamque Pompelonis arcem, ductu Sparrensis, Lautreci fratris, recuperauerat. Cæsar igitur conscripto quàm potuit maximo exercitu Pompelonem venit, in Aquitaniam processurus, sed difficultatibus locorum & hyemis impeditus, ac deficiente stipendio, quod ab Hispaniæ ordinibus promissum fuerat, expugnata Fontarabia, retrocedere coactus est.

Prima Borbonij expeditio fuit in Prouinciam, vbi Aquarum Sextiarum ciuitate capta, Tolonij turre munita, multisque castellis deditis, cum frustra Malsiliam optimè munitam, Hispano nomini infestam, oppugnasset, in Italiam magna & confusa celeritate rediit. Tantis aduersitatib. obruto Francisco, apparebat consilium de transitu in Italiam suspensum iri. Sed recessus Cæsarianorum fugæ similis animum fecit principi generoso & iustæ vltionis stimulis ardenti, ad Alpeis cum exercitu superandas. Venienti fortuna primò arrisit: nam Fr. Sfortia subito deseruit Mediolanum, quod suadente Morono ipso mox Francisco patuit. Sed in Papiæ obsidione, cum rex securius quàm decebat ageret, &

ex consilio Clementis VII. qui Adriano Pontifici successerat, exercitum separasset, parte Ioanni Albanæ regulo, regis Scotiæ patriuelli, ad regni Neapolitani expeditionem attributa, Borbonius & Lanoius coniunctis copiis cruentam victoriam de Gallis reportarunt, commisso ad Ticinum prælio, qua & ipse Franciscus captus est, anno 1525. x. Calend. Februarij, qui natalis erat Cæsari. Hac clade prostratis omnino Galliæ viribus, vti videbatur, tamen rex victus tantum efficere potuit, quantum incolumis optare vix esset ausus, exemploque suo verum esse comprobauit, regum res afflictas multorum opes allicere ad misericordiam; dum quisque in præpotentum cladibus suæ conditionis efficacius admonetur. Nam Cæsar licet moderato animo successum hunc tulisset, tamen inuidiam Italicorum Principum vitare non potuit, qui timentes rebus suis etiam non rogati consilia vltro sua communicarunt, vt quâ poterant iacentem Francisci fortunam subleuarent, & victorem nimia prosperitate exultantem, reprimerent. Hactenus Clementis VII. animus hinc à Nicolao Schombergio viro graui & sapiente, sed (vt Germanum decebat) Cæsaris partibus obnoxio: inde à Iohanne Matthæo Giberto Hispanis infestissimo, diuersas in parteis distractus, tandem eo adductus est, vt omni ope sibi enitendum existimaret, quo Cæsaris potentiam in Italia debiliaret: eaque mente per Hieronymum Moronum Sfortiæ Cancellarium, Piscarij tunc, vt apparebat, paulum alienati, animum tentauit, an consilij de liberanda Italia particeps esse vellet, honorificis conditionibus propositis, vt si id probaret, tam iusto bello omnium principum consensu præficeretur, & pulsus regno Neapolitano Hispanis ipse illud futurus Romæ sedis beneficiarius pro præmio à Pontifice acciperet. parte alia Anglus famæ Cæsaris inuidere cœpit, atque ex calamitate vicini & olim æmuli regis dolorem capere se haud obscuris indicis manifestum fecit.

Cæsar veritus ne vno hoste sublato plurium in se animos concitaret, ad minuendam inuidiam de liberando Francisco deliberare cœpit, & dissentientibus Mercurij Gattinaræ cancellarij, Carolique Lanoique super ea re opinionibus, in Lanoij sententiam postremò descendit, acceptisque obsidibus Francisci liberis captiuum regem, conditionibus Madritiano scødere expressis, custodia liberatum in Galliam redire permisit. Nec quieuerunt propterea

Italiæ principes : nam detectis quæ clam per Moronũ trahantur, præpostera Piscarij, qui paulò post mortuus est, perfidiæ excusatione, consiliis, Pontifex & Senatus Venerus palam cum Francisco fœdus inierunt. Sed capto & militari licentia ab Hispanis longo tempore vexato Mediolano, tandem arx, cum à fœderatis suppetiæ nullæ ferrentur, Borbonio deditur à Sfortia. Cæsar, ut iniuriam sibi à Clemente illatam vlcisceretur, Pontificij nominis auctoritatem per omnem Hispaniam abolet, exemplo ab Hispanis ipsis posteritati relicto, posse Ecclesiasticam disciplinam citra Pontificij nominis auctoritatem conseruari. Eodem tempore Columnij à Cæsare instigati, Romam occupant, & Clementem VII. in mausoleo Adriani obsident. nec multò post totis viribus Romam itum, Borbonio duce, anno 1527. 6. die Maij, Roma impetu capta & direpta, 100000, postquam à Totila postremò vastata fuit, anno, abundè de Clementis ambigua fide Cæsari satisfactum est. Genua denuò in Gallorum potestatem redacta, & multis in Gallia Cisalpina urbibus captis à Lautreco, qui auctore Anglo, Gallorum fœderato, ad id bellum destinatus fuerat, ex consilio Pontificis in regnum Neapolitanũ exercitus ducitur; vbi Petrus Nauarra & Rentijs Cerius fortes belli duces magnos in Samnitibus & Apulia progressus fecerant. Arausiensis mortuo Carolo Lanoio à Calatere regno præfectus erat, qui Neapoli inclusus magna constantia obsidionẽ sustinuit. Hugo Montecata, Siciliæ prorex, rem maritimam administrabat, qui tandem nauali prælio à Philippino Auria victus & occisus spem magnam urbis potiundæ dedit. Sed ea victoria in exitium Gallorum vertit, secuta mox Andræ Auria defectione, & marchione Vastio captiuo è custodia emissio, nã exercitus omnis morbo grafsante dissipatus, & Lautrecus ipse ex mœrore animi paulò post mortuus est. Copiarum reliquias soluta obsidione Auerfam secum abduxit Michaël Antonius Salnciarum marchio, post Lautreci obitum ab exercitu dux electus: sed in itinere Cæsarianis insequentibus grauius vulneratus, deditaque Auerfa Neapolin delatus, ex vulnere decessit. Nec in Liguria & Gallia Cisalpina felicius cum regiis actum. nam Andreas Auria eiectione Barbefiorei maritimæ præfecto, Genua & arce potitus Gallos mox Sauona expulit, & Franciscus Borbonius Comes Sampaulinus, dum Papiam contenderet, quo ante Guidonem Rangonium præmiserat, ad Landrianum ab An-

tonio Læua cæsus & captus est.

Tot cladibus acceptis res ad pacē spectare cœpit: ac primus quidem Pontifex Barcinonem profectus, cum Cæsare fœdus seorsim ab aliis percussit: dein Franciscus ipse Cameraci cum Margarita Cæsaris amita, citra sociorum fœderatorum consensum, qui postea apud eorum oratores de ea re cum ipso expostulantes vehemens redimendorum liberorum desiderium excusauit. Senatus denique Venetus ac reliqui fœderari traditis quæ in Samnitibus, Piceno & Apulia tenebant, oppidis, pacem certis conditionibus fecerunt. Dū hæc toto nouennio in Italia gerebantur, Germanicæ Ecclesiæ frustra tumultuātibus seditiosis rusticis, fanaticis & portentosarum opinionum fautoribus, incrementa cœpere maxima, Principes & pij magistratus religionis orthodoxæ negotium magno zelo promouerunt, Pontifice de bellis varias cogitationes cum gregalibus suis inducente. Gallis autem totâ Italiâ exclusis, cum quiescerent omnia, Cæsar in Italiam venit, & ab omni motu domestico securus in Pannoniam transiit, vbi magna illa & memorabili Viennæ Austriacæ obsidione summam contra Solimanni Turcarum imperatoris summos impetus, Philippī comitis Palatini prudentia & fortitudine eximia vsus, virtutem admodum felicem opposuit, anno 1529. Inde rediens anno sequenti Bononiæ magna pompa à Pontifice, coronam sumpsit, die natali suo. Dein Augustæ Vindelicorum comitia habuit, in quibus doctrinæ Germanicarum Ecclesiarum confessionem à Principibus Protestantibus postulauit, quam exhibuerunt à Philippo Melanthane, pio, docto, pacis studiosissimo viro conscriptam, xxv. Iunij in publicis comitiis, articulatè, distinctè, clarè perlectam, vtab omnibus exaudiretur. Cæsar quum attentas aures præbisset, iussit confessionem illam sibi reddi Italicâ & Gallicâ linguâ conuersam. Etsi autem contra Germanicas Ecclesias edictum asperius in eo conuentu edidit; tamen cum Moguntia paulò post Albertus archiepiscopus Moguntinus & Ludouicus Palatinus de Germaniæ pace cum eo colloquerentur: & vicecancellarius Heldus Cæsaris adstantis nomine durius respondisset, Cæsarem, qui alia regna haberet, decretum de religione in Comitiis aduersus Protestantes conscriptum, etiam si vastanda esset Germania, exequi constituisse, Cæsar hunc interpellans dixisse fertur, Hæc non iussi te dicere, nolo enim vastari Germaniam, quia & patria mea est, & summum imperij decus ab ea accepi: Cæsaris est etiam, saluti orbis terrarum,

terrarum, iuuante Deo, pro virili consulere. Data igitur Moguntino & Palatino de pace cum Protestantibus agendi potestate, confectam tandem Ratisbonę confirmauit.

Cæterum, arridente fortuna nullā amplificandæ potentia occasionem prætermittēs Cæsar, vt imperium Germanicum in familia Austriaca firmaret, Ferdinandum fratrem Romanorum regem Coloniae renunciādū curauit, anno 1531. Id Septemviri & alij germaniæ principes, quod contra Caroli IV. bullam auream seu cōstitutionis illius leges factum esse conquererentur, magnopere improbarunt, & in ea Septēviralem consensum necessarium fuisse dicebant. Idcirco Saxonie elector, Hassie Landgravius, Wilelinus & Ludouicus Baioari fratres libertatis germanicæ tuendæ causa, cum Francisco galliæ rege clam fœdus pepigerunt, quod annorum sequentium mutationibus obrutum est. Eodem anno post diuinam obsidionem, in qua Aursiensis occisus, & eo occiso Ferdinandus Gonzaga subrogatus est, Florentia Cæsari deditur, & vt inter Cæsarem & Pontificem conuenerat, Alexander Medices nothus Laurentij filius Florentinorum dux creatur. Hoc facto Cæsar, cum prouideret sibi à Turcis impendere negotium, pacem cum Protestantibus, Smalcaldico fœdere coniunctis, Alberti Moguntini & Ludouici Palatini interuentu factam confirmauit, Viennamque ingenti cum exercitu prægressus, & Solimanno copias suas ex Hungaria in Thraciam reducente, suborta inter milites, vt fit, ob non soluta stipendia seditione, in Italiam atque inde in Hispaniam rediit. At pontifex, qui pace cum Cæsare contracta patriam, hoc est Florentinorum rempublicam euerterat, vt quod in prouerbio est contra noctem procellosam duobus anchoris nauē firmaret, ad finitatem etiam cum Francisco contraxit, indictoque Mantuę cōcilio venit Masiliam. & Catharinam Mediceam Laurētij ex Magdalena Turria filiam Henrico ex Francisci liberis secundo in matrimonium tradidit. Circa finem Septembris anni 1534. pōtificem Clementem vii. clementia fatirapuit, cuius in locū Alexander Farnesius, Petri Lodoici filius, qui Onufrius v. primū, mox paulus iii. dici voluit, mense Nouembri suffectus est. Annus proximus fuit illustri expeditione Tūnetana, quæ & Cæsari gloriā & Reipublicę Christianæ magnam vtilitatem attulit, exstructa ad fauces lacus arce, quæ repressa Turcarum audacia nauigationem antea piraticis excursionibus infestam hoc præsidio, securiorem Christianis reddebat.

Huc vsque Gallorum arma quieuerant, postquam fœdere Cameraci icto custodia emissi sunt Francisci liberi. Sed ea occasione sumpta sunt. Mirabellum Mediolanensem, sed in familia Ludouici XII. & Francisci honorifico loco semper habitum ad se delegari curauerat Franciscus Sfortia, nuper in gratiam receptus à Cæsare: sed quia verebatur, ne ea ratione suspectus esset Cæsari, regitem cupiebat. Itaque ex consilio Fr. Tabernæ Mirabelli sororis F. qui summum dignitatis gradum apud Sfortiam obtinebat, Mirabellus priuatorum negotiorum prætextu Mediolanum profectus erat, re vera ut nomine Francisci oratorem apud Sfortiam ageret. Cæsari id agrè ferens, Mirabelli dimissionem vrgebat: cui ut Sfortia satisfaceret, & insigni scelere dilueret rei suspicionem, iuris prætextu Mirabellum noctu securi percussit: quo facto maximam Cæsaris gratiam est promeritus. Franciscus de tanta iniuria violatòque iure gentium apud principes Christianos per oratores exposculauit: cùmque de ea sibi à Sfortia satisfieri debere omni ratione contenderet, Cæsar iure factum dicere, Sfortia excusare, Franciscus tandem armis tantam iniuriam persequendam ratus, quod saluo fœdere Cameracensi sibi licere existimabat, exercitum conseribit. Mortuo Sfortia, Cæsaris nomine Mediolanum occupauerat Antonius Læua, & Cæsar per occasionem reditus ex Africa Neapolin venerat, cum Velus orator regius in illa expeditione semper comitatus de Francisci consilio certiore in fecit. Quam autem Cæsar moras neceretur, Franciscus ad bellum paratus ab incepto nequiquam sibi desistendum existimauit. Hinc grauissimæ querelæ, contentiones, belli apparatus ingentes, Cæsaris parum felix in Prouinciam descensus, in Italiam, inde in Hispaniam nauigatio, dum ad Belgij fines vario Marte Gallicum Cæsarianis dimicant. Nec non in Italia bellum ardebat: quod inducijs penè extinctum est. Eodem tempore, nempe anno 1538. Paulus Pontifex Nicææ cum Francisco congressus x. annorum inducias, quo concilium celebrari & bellum aduersus Turcas commodius instrui posset, inter Cæsarem & Franciscum firmavit.

Nec multò post ad Fossam Marianam Cæsar cum Francisco colloquutus fraterni amoris specie spem fecit, fore ut certis conditionibus in posterum concordia inter ipsos firma & constans coalescere posset. Anno sequente, quando Gandauenses rebellarent, missisque ad Franciscum legatis ut se veteres regni clientes in fidem reciperet, orarent,

repellant,

repullam passi sunt, Francisco inducias & amicitiam quæ sibi cum Cæsare intercedebat caussato, quod vbi Cæsar rescivit, ne malum exemplo latius serperet, eò sibi proficiscendum quàm primùm existimauit. Sed quia videbat nisi per Galliam iter haberet, magno exercitu, quem non tam subito, quàm pro rei necessitate, conscribere poterat, opus esse, per legatos transitum à rege petiit, quem sibi eo magis necessarium iudicabat, quod ea re arctiorem inter se & Franciscum amicitiam coisse ab omnibus creditum iri sciret, Gandauensésque spe auxillj è Gallia destitutos facilius redituros ad officium. Id quo facilius impetrare posset, referentibus Galliarum historicis, spem fecerat Georgio Seluæ Vaurenfi episcopo, qui Francisci nomine apud eum Oratorem agebat, de Mediolano restituendo. sed id petebat, ne in præsentiarum ea de re ageretur, ne necessitate adactus potius quàm sponte in id consensisse videretur: cæterum se, vbi primùm in Belgium peruenisset, regi facturum satis. Itaque summa liberalitate & humanitate acceptus, deducen-
tibus eum per totum regnum regis liberis, Lutetiam rege ipso comitante magna pompa ingreditur. Cæsaris an fiducia maior fuerit, qui regis irritati toties, & seuerè nimis, cum captius esset, habitus, potestati se commisit, an fides & generositas Francisci, qui hospiti, quem sibi omni officio colendum proposuerat, ne iusta quidem petitione molestus esse voluit, multis & magnis vtrinque rationibus agitari potuit. Cum ille, dum in Gallia esset Momorantio Equitum magistro promissa verbis confirmasset, & Momorantius Cæsarem promissa repræsentaturum Francisco recepisset, vbi Valencianas venit, iam de rebus Gandauensium (quos sub iugum duriter exceptos reduxit) securior, instantem Vaurensem, vt fidem de restituendo Mediolano datam liberaret, excusatione primùm, ad extremum denegatione elusit. quod cum grauissimè, vt parerat, tulisset Franciscus, eamque ob causam Momorantium antea sibi percarum à se & ab omni regni administratione remouisset, ad pacem intentum animum ad belli cogitationes iusta indignatione transtulit.

Miserat Venetias Franciscus superiore anno 1539. Claudium Annebaldum tribunum equitum, cum Vastio Cæsaris oratore, vt Senatum certiore de certissima inter Cæsarem & Gallum amicitia communi legatione facerent, & in fœdere cum Cæsare contra Turcas inito, à quo alioqui quàm primùm discessuri videbantur, confirma;

rent : etſi potius id Cæſar egiffe à prudentioribus credobatur, vt Franciſcum à Solimani amicitia ſeiunctum, Anglo ſibi propter diuortium Catharinæ materteræ paulò ante mortuæ inſeſtiffimo redderet ſuſpectum, ipſumq. adeo Anglum ea occaſione in ſuas partes à gallis alienatum pertraheret. Itaque vt Senatum Venetum melius de omni re edoceret, & cum Solimano amicitiam renouaret, Franciſcus Cæſari Fulgoſio genuenſi & Antonio Rincono Hiſpano negotium dat, vt Venetias ſimul, atque inde Rinconus Cõſtantinopolin proficiſcatur, ſed in itinere diſpoſitis à Vaſtio inſidiis, dum per padum ſecundo flumine nauigio ferrentur, tribus milliaribus paulò ſupra Ticini in padum ſe exonerantis fauceis trucidati ſunt. qua de iniuria poſt crebras apud principes Chriſtianos, præcipuè verò apud pontificem & germanos expoſtulationes, cum regi à cæſare nõ ſatisfieret, poſtremò ruruſ ad arma ventum eſt, vario euentu. Muniendis oppidis & arcibus in Italia & Belgio ſequens annus 1540. inſumptus eſt, & paulò poſt damnis maximis vtrinque illatis, & cladibus luctuofis tum Cæſarem tum galliæ regem ad ſaniorẽ mentem pertrahentibus, Franciſcus tandem cum Carolo honorificè tranſegit Crepiaci, ſub finem Septembris.

Mediolanum & Genuam proſectus Cæſar anno 1541. expeditionem alteram Africanam, ſed inſelicem, ſuſcepit, & xxiii. Octobris Algeriam appulit, vbi cum expoſuiſſet exercitum 22000. peditibus & 1000. equitibus conſtantem, tertio die ſequenti, fœda tempeſtate coorta, ſeuiffimis ventorum turbinibus naues aliquot ex collisione fractę vel fluctibus abſorptę ſunt. Dei ſeueritatem Cæſar animaduertens, ad eius miſericordiam ſupplex confugit, idem toti exercitui edicens. Cum autem loco accliuĩ & ſalebroſo cum Mauris Turciſque aſperime manus cõſeruiffet ſemel atque iterum, nec dum quieſcentibus ventorum procellis, exercitum ad naues progredi iuſſit, inquiens malle ſe chriſtianũ vnũ & alterum ſeruare, quàm mille Mauris, Turcis aut Pœnis inferre necem. poſtquam igitur contra hoſtes, vëtorum, maris, pluuiarũque ſequitiam fruſtra dimicauit, amiſſa potentis exercitus, machinarum, nauium, com meatũq; maiore parte, in Hiſpaniam menſe Nouembri egre reueſus eſt. At renouato inter Cæſarem & Gallię regẽ diſſidio, à querelis & criminationibus iterum ad arma deuentũ eſt, anno 1542. Sequentẽ verò philippus ii. Caroli v. filius à patre rex Hiſpaniæ diſignatus eſt xvii. Maij, & Carolus, ex Hiſpania in Germa-

Germaniam reuersus bellū geldricum gessit. Carolus Egmō-
danus geldriæ Dux, Cæsari inuisus, nullis relictis liberis de-
cesserat. Is quia gallorū partes tuebatur, crebris incursionibus
Cæsaris imperio subditas regiones infestauerat, nō solā
vicinis, sed etiā suis odiosus, qui eam ob causam à Cæsaria-
no milite, cōtrariis populationibus vexabantur: quo factum
est, vt paulò minus totius ditionis possessione exueretur, &
Wilelmus Cliuensium princeps Caroli affinis à populis as-
cisceretur, ægrè id ferēte Cæsare, qui ius in eo sibi arrogabat.
Frācisus cui iure suo Carolus cesserat, libenter id omne in
Wilelmum trāstulit, addito ad finitatis vinculis, & despōsata
Iana Labretana Hērici Nauarrorū regis & Margaritę sororis
filia, vt potētē principē secū cōiungeret, & belgici res quib.
ille vicinus & immistus est, hac cōiūctione cōturbaret quod
vt prohiberet Cæsar, quāquam Pōtifex ad Buxetū vsque in
Æmilia progressus eū à bello dehortaretur, magnis copiis in
Menapios descēdit, & tota ferē prouincia in potestātē reda-
cta, eo adduxit Cliensem, quē vt imperialē clientem pro-
scripserat, vt supplex à se veniā peteret, & Geldria Zutpha-
niēsiq; comitatu adēptis pro sūmo beneficio duceret, quod
in antiquū patrimoniū & dignitatē, renūciata Gallo amicitia
& affinitate, restitueretur. Id impetratū Hermāni archiepi-
scopi Coloniēsis & Hērici Brūsuici interuētū, quib. & cōdo-
natū, vt Martinus Rossemius, qui superiore anno in Atrati-
cos cum Longouallo excurrerat, & tam inopinato aduentu
Antuerpiam penē oppresserat, quod bellica virtute excelle-
ret, à Cæsare in gratiam reciperetur.

Sed prius quā bellū Germanicū aggrediar pauca quedā de
nouo orbe describēda vidētur. Ferdinādi & Isabellę, quorū
nepos Carolus, auspiciis, à Colūbo multisq; aliis, nauigatio
in Indiā Occidentāle, lucrosa sanē, si aurū, argētū, gēmas, aro-
mata, & alia id genus spectes, dānosa verò, Indos trucidatos,
luxū in Europā ab eo tēpore & conatu sparsū si cogitas, insti-
tuta fuerat. Altero aut postquā Carolus Cæsar creatus est an-
no quo, Ferdinādus Magellanus Lusitanus, indignatione cō-
tra Manuelē regē concepta, Cæsari militauit, & versus Occa-
sū in insulas Moluccas tēdens, fretū à se Magellanicū dictū
præteruectus est, quā in expeditione cū periisset, vna ex ipsius
nauib. cætera classe amissa, biēnio post toto terrarū orbe cir-
cūnauigato Hispalim appulit vi. Idus Septēbris. Cū verò ab
iis qui Magellanū comitati erāt, obseruatū fuisset, in occasū
tēdētib. crebras terras sitas esse, in quib. ignes accēsi visebā-
tur, inde factū est, vt postea in omnib. choreographicis tabu-

lis ex aduerso Peruuia, regionis longus terrarū tractus describatur, & terra ignea vulgo indigitetur. Eodem anno cœperunt Ferdinandi Cortesij victoriæ, quibus tot capta oppida totis xx. annis, tot lustratæ prouinciæ, imprimisque Mexicana, siue Themistitana vrbs in lacu sita, Metescuma rege interfecto, in potestatem Hispanorum venit. Dum hæc in noua, quam vocant, Hispania geruntur, Peruuia regio partim à Guterisio Varga episcopo Placentino, partim à Francisco Pizarro subacta est, & in ea vrbs magni nominis Cusco, Ingarum, hoc est, Principum, sedes, qui circumiacentis prouincias armis subiugauerant, eorum rex Atabalipa direptis thesauris contra fidem datam crudeliter à Pizarro occisus, mox, Deo ita volente, ultores habuit. Nam cum Ferdinandus Pizarri frater Almagrum captum ad mortem damnaſſet, Didacus Almagri filius coniuratione facta Pizarrum oppressit. Is postea Vacce Castrësis à Cæsare missi prudentia captus & secuti percussus est. Castrensem mox Consalvus Pizarrus Francisci frater obtruncavit: cumque Blasus Nonius post Castrensem à Cæsare missus esset, qui pro regiſtitulo Indias moderaretur, is rursus à Cōsaluo in prælio captus & ad mortem damnatus est.

Interea terrarum illarum incolæ, sub sæuis dominis, instaciumentorum, aut fodiendis metallis, aut oneribus portandis, aut piscandis vnionibus, miserè exanimabantur, quo factum est, vt misso in Indias Bartholomæo Casa episcopo (qui peculiari libro Castellanorum horrendas lanienas & Indorum immanissimas interneciones descripsit) Cæsar quo certior de illarum statu fieret, hortante & urgente eodem Casa, leges à gubernatoribus cauendas sanxerit, quibus Hispanorum læuitiam coerceret & Indos melius declementia sua sperare in posterum iuberet. Sed miseris verba data sunt, & in eos postea crudelius sæuitum est. Quum autem Consalvus Pizarrus magno prouincialium detrimento rursus rebellasset, missus eo fuit à Cæsare iuriconsultus quidam Petrus Gasca, humili tantum præsidis titulo fultus, qui quod alij, superbis proregum titulis freti, vi armata efficere nequuerant, astu vulpino præstitit, factaque singulis præfectis veniæ spe vniuersos ad suas partes paulatim pertraxit: & cum Consalvus Francisco Caruaiale, homine crudelitatis infami, & Ioanne Acosta, ducibus præliū infelicibus auspiciis ad Xaquixaquanam commisisset, à milite desertus, in præsidis manus cum suis ducibus, qui soli in exercitu, remanserant, captiuus deuenit, à quo paulò post

post & ipse & cuncti illi, tanquā perduelles, extremo supplicio affecti sunt. Inde Gasca post publicatas nuper à Cæsare conditas leges, aliāq; ad leuamentum Indorum iustè cōstituta, è prouincia discessit, magnāq; auri vi in naueis imposita in Hispaniā reuersus est, haud multò priuatim ditior, aut maiore comitatu quàm venerat: quippe cū idem pallium, quod Hispaniā extulerat, sed vsu detritū ex Indiis retulisset, tōrque rebus tā breui tempore gestis, tantōque æri pondere in ærariū illato, nihil propterea de cultu corporis & pristina moderatione mutasse magna cū omniū admiratione cōspiceretur. Ita Hispanorū sanguine auri sitis Hispanica restincta est. Infelicissimi verò hominū mutuis lanienis viginti annorū spatio se confecerunt, indigenis avaritiā & libidinē victoris luentib. Tāto auro & cruore religionis Hispanicę cognitio miseris Indis cōstitit! Sed verendū est, ne ea rerū mutatio, nō ex præscripto Dei, qui suos nō terro & rapinis grassari, sed piis admonitionib. & Charitatis officiis cum extraneis versari voluit, apud Indos instituta, cū non propter Christum inceperit, neq; Christi gloriam pro fine respexerit, vt sunt principia, luctuosum exitum olim sit habitura.

Cæsar, tū à Pontifice, tum ab aliis impulsus, de reb. Germanicis noua consilia capiens, manū opei adinouere decreuit, primū arte multiplici, deinde Marte aperto. Anno 1544. post multas disceptationes in Comitibus Spirensib. constitutū est, Cæsar daret operam, vt ex sentētia piorum & doctorum virorū ratio iniretur de emēdando Ecclesię statu, cuius emendationis formula perscriberetur: ipsi vicissim principes idem facerēt, quo proximis Comitibus facta vtriusq; collatione de cōmuni consensu ad Dei gloriā aliquid statueretur, quod in posterū eo vsq; obseruaretur, donec publicū & liberū Conciliū in Germania peragēdum, aut saltē nationis Germanicę conuentus celebrari possit: interea pacem iater se colerent omnes, nulliq; motus religionis ergo excitetur: ecclesiastici cœtus, vtram- vtram religionē profiteantur, facultates vtrōq; suas obtineant; ex iisq; ministris, scholis, & egenis, quantum sat erit, erogetur. Jam de Camera Spirensi sæpius actum fuerat, Protestantibus odio religionis malè ab infestis & suspectis iudicibus se haberi querentibus. Itaque decernitur, vt iudices tunc ordinati vsque ad præfinitum quidem tempus in suo loco remanerēt: cū verò id exisset, tunc in eū confessum admitterētur omnes promiscuè nullo religionis discrimine. Protestantes hoc à Cæsare impetrato decreto, cum in bellum Gallicum & Turcicū auxilia omnia quæ

petebantur libentissimè commodassent, voti vt sibi videbatur compotes, læti ac securi degebant. Verum Cæsar pacem mox cum Gallis confirmata, & belli Turcici meru solutus, quod interuentu Francisci regis, qui ea de causa Monlucium Constantinopolin miserat, inducias facilè impetrare speraret, omnem curam in bellum Germanicum intendit, rebûsque in Belgio ordinatis, Vormatiæ Vangionum imperij ordines conuocat. Morbo præpeditus per Ferdinandum fratrem & alios delectos agit, Comitiorum Spirensium decretum aboleri petit, Tridentini Concilij constitutiones nõdum conflatas in religionis negotio commendat, & pecuniam multam in bellum Turcicum numerari postulat.

Adeæ protestantes scripto responderunt mirari se, quomodo cum religionis causa conuenerint, vt iuxta Spirense decretum de ea statuatur, totum negotium ad Concilium Tridentinum Cæsar remitti velit, quod ipsi vt minimè legitimũ & liberum probare iam sæpius professi sunt: prius ergo esse, antequam de bello Turcico agatur, vt concordia inter eos sancienda ineatur ratio: frustra enim, dissidentibus ob religionem animis, de bello cõmunibus sumptibus suscipiendo deliberati: quorsum enim hoc turbulento rerum statu bellũ suscipi, nisi vt Germaniæ & Italiæ vires atterantur nullo profectu? prius pacem domi stabilicandã esse, quam ad bellũ externum proficiscatur. Principes: nec dubitandũ, rebus domi pacatis, ac cõscientiis primis, quin alacrius multo in Turcã sint ituri, & alacriter Deo prosperante felix faustusque secuturus sit exitus. Interea Spirensi decreto steter, nec cuiquam propter religionem creetur periculum: camera etiam Spirensis ita ordinetur, vt cuique ius a minimè suspectis iudicibus æquabile reddatur. Variis machinis Pontificij omnium ordinum hanc principum protestantium constantiam concutere conati sunt: & quorũdam malis artibus Cæsaris beneuolus in Germaniam animus tandem euersus est. Quin enim quidam ex principibus instaret, vt decreto plenti staretur, granbellanus ingenuè cõfessus est, illud tẽpori fuisse accommodatum, quo facilius Cæsar auxilia à Germanis contra Gallum impetraret, & ne Gallus in Germaniã militem posset cõscribere impediret. Vt paucis omnia, Protestantibus Spirense decretum, Norimbergæ primò sancitum, & Ratisbonæ confirmatum, urgentibus, Cæsarẽ verò infertentia permanente, vt Tridentino Concilio religionis negotium permitteretur, palam ad arma ventum est, paulò post Lutheri placida & pia morte sublato obitu, anno 1546.

Quum

Quum autem Protestantes viderent perduellionis metu
(nam id vnum vrgebat Cæsar) plerosque etiam ex Prote-
stantibus sensum ab ipsis alienari, & aut domi sedere, aut, si
non liceret, Cæsarem sequi malle, scripto edito demonstra-
runt religionem & confessionis Augustanæ socios peti, fal-
sò de rebellione querelas institui, nec magis verè dici, hoc
bello de Republica constituenda agi, quæ nulla omnino sit,
si, quod libertatis Germanicæ hostes moliantur, obtineant.
Si enim, aiebant, ferro rescinduntur, quæ communibus Co-
mitiorum suffragiis secundum imperij leges decreta sunt, si
vnius voluntate tot principum, & liberarum ciuitatum sen-
tentia euertuntur, si libidini paucorum publica salus com-
mittitur, quæ Reipublicæ constituendæ ratio, quæ salus, quæ
tranquillitas sperari potest? atqui hoc agitur impulsu Ro-
mani Pontificis; qui iam fascinatis omnium Christianorum
Principum mentibus, ne quid sit quod immoderato suo im-
perio resistat, libertatem Germaniæ oppugnare constituit;
& cum religionis causa liberè & pacificè tractari debeat,
vim & turbas adhibet, quo tam bonum opus ex ipsius arbi-
trio conficiatur, sin minus, interrumpatur omnino. Nam,
quòd ad concilium attinet, quo controuersias de religione
trahi oportuit, id ipsum non abnuere, quicquid in contra-
rium iactetur, modò liberum sit, & vt liberum sit in Germa-
nia habeatur: id semper præ se tulisse, testésque eius rei litè-
ras esse & scripta ab ipsis euulgata; sed hæcenus libertatem
in eo desideratam fuisse, vt ex verbo Dei, citra metum & al-
sentationem causa disceptaretur. scire omneis, quid Conci-
lio Còstantiensi decretum sit, de fide publica: Ioannis Husli
& Hierònyimi Pragensis exemplo multos meritò deterreri,
sed præcipuè recenti Ioannis Diazij parricidio: de quo cum
apud Cæsarem expositatū esset in Comitibus, nihil obtineri
potuerit, impunitoq. tanto scelere effici, vt omnia tuta Pro-
testantes timeant, quippe cū sciant Pontifici otum artibus fa-
ctū esse vt inultum flagitiū magno reip. Germanicæ pudore
& probro remanserit: iustra ergo obtēdi Concilij repudia-
tionē, vt iusta causa armis prætexatur: aptam religionē peti,
quam ex fœdere tueri teneantur: nam id ipsis per Spitense
decretum licere. Alia multa subiiciebant Principes de pri-
uatis dissidiis & simultatibus, quæ vt leuiores omittimus.

Cæsar & Pontifex, quum per legatos de bello Protestan-
tibus inferendo deliberassent, & vtrinque parata omnia ad cō-
flictum viderētur, publico diplomate Cæsar Saxonē & Hes-
sum proscribit XIII. Cal. Sextil. Huic cōtrario scripto respon-

dent proscripti, eodem anno 1546. Post varia autem consilia & quasdam belli velitationes, Protestantium exercitus paulatim dissipatus est, ob mutationes in Saxonia Mauricio duci concessa. Sequutę sunt Principum quorundam & ciuitatum fœderatarum cum Cæsare reconciliationes, & in Italia turbę Genuenses ac Neapolitanę, tandem pro Cæsaris voto compositę : Anno 1547. bellum Germanicum, superiori affectum, omnino confectum est. Quum antea Palatinum Cæsar ad suas partes pertraxisset, Ulricum Wirtembergicum a fœderatis disiunxit, & Sueuię ciuitates supplices recepit in gratiam. Harum legati antequam admitterentur, de religione sibi cauere a Cæsare postulauerant : nam in ea adhuc dissimulatione perstabat Cæsar, eo bello religionis causam non agi, ad hoc per Nauium, quo præcipuè ministro utebatur Cæsar, responsum est, satis constare ipsis de Cæsaris voluntate: si instantius vrgerent, id diffidentię tributum iri, eoque irritari posse eius animum, cuius clementiam implorarent. Id eò factum est, ne si petentibus omnino denegaretur, aliud agi palam esset, quàm quod scripto ipse promiserat, si concederetur in Pontificis offensionem incurreret, qui pro religione susceptum bellum passim per ministros suos prædicabat. Quum autem mense Februario & Martio, Saxo, Septemuir aduersus Albertum Brandenburgicum, Mauricij partes armis tuentem, feliciter pugnasset, & captiuum sub custodia Gotham amandasset, Elector Brandenburgicus, pacis patrię studiosus, omnem mouerat lapidem, vt Hesus, Mauricij socer, Cæsari & Ferdinando reconciliaretur. Sed cum iniquiores condiciones proponerentur, quàm vt in eas princeps generosus & summę inter suos existimationis consentire posset, quamuis potius fortunam sibi subeundam duxit, quàm vt quidquam indignum se & nomine Germanico admitteret. Itaq. datis ad amicos litteris, inimicorū calumnias, quibus eum in Germania bellum alere & pacem detrectare criminabatur, prolixè refellit. Saxonis vxor Sibylla, Vilelmi Clinię ducis soror, fratrē per literas obsecrauerat, vt in Cæsaris castra veniret, & pro marito intercederet apud eum, nec ille detrectauit, multisque precibus & rationibus contendit a Cæsare, vt præteritorum gratiam Saxoni faceret, nec ultra eum armis persequeretur. Sed cum a Cæsare responsum acerbius se sua tulisset, non prius de venia Saxoni impetranda deliberatum iri quàm ipse supplex se & sua omnia Cæsaris arbitrio permisisset: de voluntate Cæsaris sorore certiore facta, domū se cōtulit. Id rur-

sus c' m ex vxore rescuisset Saxo, nec vllam reconciliationis spē superesse cerneret, veritus ne Brandenburgici Septemviri defectione, vel exemplo (nam ad Cæsaris partes transierat) in suæ ditionis terris trans Albim noui motus excitarentur, sibi transeundum flumen quam primum existimauit.

Cæsar, qui cerneret Saxonis exercitum copiis in dies augeri, suos autē in hostico minui, anni tempore valde aduerso, quia ferē consumpta passim viatica erant; adhuc timeret, ne si diutius cunctaretur, à Neapolitanis & Florentinis exulibus noui motus per absentiam suam in Italia excitaretur, præuertendum sibi & quàm primum, si Saxonem adsequi posset, prælio decertandum statuit, & paulò post belli ducibus Hispanis contrarium suadentibus, in proposito mansit, ac fluminis inter exercitus præterfluentis vado transmissio & per nauiculas Germanis ereptas ponte facto exercitum intrepidus in Saxonem ducit, qui Wittebergam lento passu petebat. Cæsar oratione planè militari suos hortatus Saxonem Mulberga progressum ad Lochanam suam adsequitur. Pugnam Saxo minimè detrectans, nullum generosi strenuèque ducis officium prætermisit. A media die ad Solis occasum, 24. Aprilis A. 1547. pugnatum est. Saxo annos tunc natus 44. pulso equitatu & peditatu, dum acriter & parua manu pro patria suæque salute dimicat, per sinistram maxillam vulnere accepto, destitutus à suis & equo fatiscente, captus non procul à Mulberga ad Cæsarem deductus est. Vndante verò per faciem sanguine ex vulnere in pugna accepto, in conspectum Cæsaris adductus chirothecam exuere, vt more gentis manum victoris contingeret, & ex equo descēdere voluit: quod cum renueret Cæsar, Quando illa res tulit (inquit Saxo) ecce metibi, clementissime & potentissime Cæsar captium sisto. Dicturum plura interfatus Cæsar, Ergo tibi nunc ego Cæsar, quem nuper in sermonibus vestris & publicis etiam scriptis modò Carolum Gandensem, modò se pro Cæsare gerentem vocabatis? Cum ille pergeret, & vt se captium pro dignitate haberet constanti vultu rogaret, Cæsar nihil aliud respondit, quàm se pro merito illum accepturum, aspernantique similis obuerso tergo discessit. v. die Maij Cæsar Wittebergam obsedit, quæ Ioannis Friderici captiui volūtatē & iussu Cæsari portas aperuit; Maij die 23. Ciues Mauricio duci cui Electoratus dignitas & dirio à Cæsare data fuerat, homagium iuramento confirmant. xix. Iunij Philippus Hassiæ Landgravius Cæsari supplex factus Halæ

Saxonum, in custodia præter suam & amicorum opinionem artibus quorundam syllabas aucupantium in custodia detinetur. Quæ res tandem Cæsari fuit exitio. Hermannus archiepiscopus Coloniensis elector iussu Pontificis & Cæsaris loco mouetur. Mulctantur etiam variis modis Boiemi, ob fœdus cum Saxone captiuo ictum. Auguste autem Cæsar armata comitia celebrauit sub finem Octobris : vt terrorem imperij Ordinibus incuteret. Præcipuum Cæsaris postulatum fuit, vt Principes omnes Concilio Tridentino sese subiicerent. Mense Ianuario Henricus VIII. Angliæ R. Martij vltima die Franciscus I. Galliæ Rex obierant: ideo Cæsar in portu tunc nauigare existimatus est, potentia suæ æmulis oppressis. Subacta enim Germania, nihil superesse videbatur quod Cæsari facessere posset negotium. Electoris Saxonici dignitas publico, & solenni ritu duci Saxoniae Mauricio collata est à Cæsare 24. Februarij 1548. cum eo die Cæsar inchoaret annum ætatis 49. Mauricius verò mense sequenti annum 28.

Pontifex Germaniam sedi Romanæ restitutam putans, per emissarios quosdam librū cudi curat, in quo de religione ad Concilij finem seruanda agitur. Monstrum illud nascitur in Comitibus Augustanis, & promulgatur 15. Maij, nempe liber *Interim*, seu formula Religionis, vsque ad Concilij finem seruanda. Eius sententiam Theologi multi refutarunt. Inde bellum Adiaphoristicum inter Ecclesiarum rectores, natum ex deliberationibus, an & quomodo liber *Interimisticus* admittendus esset vel repudiandus. Dum illi rixantur, & nonnulli solum vertunt, Constantiam urbem Helvetiæ vicinam Austriaca domus sibi subiicit, & in Magdeburgenses à Cæsare proscriptos belli moles vertitur. Urbis obsidio cœpta 4. die Octobris 1550. quæ xiii. mēs. durauit. Quoniam verò Cæsar de Germania sub pontificis iugum reducenda, Principibus item & Ordinibus imperij ad seruitutem deducendis cogitare videbatur: nec de captiuis liberandis caperet consilium, Mauricius, obsidionis Magdeburgensis caput, occultè bellum contra Cæsarem coquere cœpit.

Res autem ita gesta est. Compositis rebus Saxonis, de Socero suo liberando Mauricius Elector curam serio suscepit. Cum enim, Cæsarem sæpius, tum per legatos & literas, tum coram, ea de causâ frustra compellasset, ac eundem in Germania non secus ac in prouincia aliqua bello occupata pro libitu suo agere omnia, nec promissis quibus sibi & alijs Principibus receperat se religionem ipsis integram relictu-

rum stare videret, insuper etiam à Ferdinando rege Romanorum ac Maximiliano filio peteretur, ne dignitatem & ius successionis in Imperio, quod ad eum legitima Septemviro- rum electione delatum esset, suo suffragio ad Philippum Hispanum Cæsaris filium transferri pateretur, iam tum cōsilia belli aduersus Cæsarem suscipiendi, & vi Landgrauium eri- piendi Mauricius constituit. Magis autem eum stimulabat cogitatio de tyrannidis Hispanicæ detestatione, quam Cæ- sar à Pontifice, Albano, nonnullisque alijs in transfuersum raptus, in liberum Germaniæ Imperium, ac Principes ortho- doxæ doctrinæ addictos exerceret, occasio quoque accessit de nouo fœdere, cum Galliæ rege ineūdo. Itaque principib. ad se vocatis, cum illis de rebus agendi communicat. Ne quid autem præcipitanter fieret, Mauricius & Brandebur- gicus denuo legatos ad Cæsarem pro liberatione Landgra- uij, Augustam mittunt, cum literis Ferdinandi, Alberti Ba- uari, Daniæ regis, Friderici Palatini & aliorum, quas suis ad- iungunt. Legatis, qui per quadraginta dies Augustæ desede- rant, ac Cæsarem discedentem Oenipontem vsque fuerant sequuti, dubium responsum referentibus, Mauricius princi- pes intercessores & se tantummodo ludificari sentiens, nec quicquam pacatis rationibus à Pontifice, & Hispanis Cæsa- rem possidentibus, impetrari posse, fidem bono publico da- tam liberare, & vi vim tantum repellere decreuit. Dum hæc aguntur, Concilium Tridentinum decreta quædam de sa- cramentis promulgat, brutis fulminibus Germaniam lacef- sens. At Mauricius è conuentu Torgensi in castra Gulielmæ Hassi profectus, cum eo Augustam celeriter contendit, qui- bus Ioannes Albertus Dux Megalopolitanus cum aliquot turmis equitum in itinere occurrens se adiungit. Cum Au- gustam occupassent, & ad pristinum administrationis pu- blicæ statum reduxissent, circa Aprilis initium, Vlmensium agrum diripiunt. In aditu denique Alpium Rheticarum su- peratis & occupatis Erenbergi montis angustijs, tantum Cæ- sari metum incutiunt, vt noctu accensis funalibus, vnâ cum fratre Ferdinando Oeniponte oppido relicto, fugienti si- milis, se Villacum, Carinthiæ oppidum reciperet. Circa fi- nem Iulij in conuentu Passauiensi, cui omnium fere Germa- niæ Principum legati interfuerunt, arbitrio regis Ferdinan- di, & fide atq; authoritate Mauricij liberatus est Philippus Hassiæ Landgrauus, & Otho Henricus Palatinus restitutus. Dimissus etiam è custodia Ioannes Fridericus Saxonie Dux & Elector, captiuus.

Post confirmatam Passauij pacem Cæsar è Carinthia Oenipontem, inde Augustam reuersus, & si Reipublicæ forma, ante quadriennium à se, constitutam retineri maluisset, tamen religionis publicum exercitium ad Augustanæ confessionis præscriptum Imperij ciuibus liberum, & Ecclesiarum ministros ex Imperij fœdib. proscriptos reuocari permisit. Ita veluti momēto procella illa Hispanica toti Germaniæ imminēs euauuit, & pax inuitis Satanæ squamis, etiam nū perdurante, Imperio Germanico restituta fuit, Cæsare alias curas induente. Interiusticus liber exacto quadriennio exspirauit. Dū autem Mauricius feliciter pugnat cōtra Turcas, Albertus Brandenburgicus infelicib. armis vexat Franconiam & Noriburgenses. Circa anni finem Cæsar Metim, à Gallis occupatā obsidet irritō conatu, amissa meliori copiarum suarum parte. Hic terminus fuit expeditionum Cæsaris. Mauricius anno 1553. cum Alberti exercitum cruento prælio deleuisset, tamen lethali vulnere percussus intra triduum exspirauit, Augusto fratri Electoratum Saxonie relinquens. Is cōuenit cum Alberto, qui circa initium anni 1557. exul & miser mortuus est. Eduardo Angliæ rege, annos sedecim nato, malis artib. de vita sublato, Mariæ sororis, nouę reginę, nuptias ambiuit Philippus Cæsaris filius. Graues in Anglia pro religione persecutiones, & paulò post Mariæ excessus, atq; Philippi dimissio. Resignato tādē Septemuiris Imperio, omniumque regnorū & Belgicarum prouinciarū gubernatione Philippo filio tradita, Carolus reliquum vitæ spatium in exercitiis spiritualibus consumere, & se ad mortis aduentū præparare decreuit. Exeunte igitur anno 1556. cum Leonora & Maria sororibus in Hispaniam nauigans, monasterium Iusti, in Baticę, Castellæ & Lusitaniæ finibus, sedem sibi delegit reliquæ vitæ, quam placidē clausit anno 1558.

In eo Principe fortuna cum virtute certauit, ut illius rebus gestis humanæ felicitati fastigiū aliquod imponeret. Neq; ullū perfecti magis & ad omnem virtutem expressi principis exemplar nostra & retro seculorū memoria reperiri posse viri prudētes existimāt, quod iis qui ad imperiū virtutis via grassantur, ad imitandū proponi queat. Nihil ei (inquiūt) ad summā utriusq; laudem defuit, siue sagacitatē spectes in cōsilijs, siue in aduersis constantiam, moderationem in prosperis, in periculis animi præsentiam, temperantiā iustitiam. A primis pueritiæ annis vita eius ferē serua fuit, maximis negotiis & variis expeditionib. exercitata, atque in ipso, multū pietatis studium fuisse, postquam ad imperium euectus est, illi affirmant:

mant: eoque omnia firmè quę Carolus bello & pace fecit, referri debere: nimirum, vt Concilium legitimū celebraretur, & per illud concordia in Ecclesia sarciretur: quod siue Pontificum in eo negotio non bona fide versantium, sed negotia sua procurantium, ambitione, siue ob varia bella tot locis & temporibus euentu vario renouata, fuit impeditum, semper ab eo postea repetitum est: vt mirari nemo debeat, illius consilia, dicta, facta, præsenti Numinis auxilio vsque illustrata fuisse, qui tam Sanctum propositum habuit. Quoties verò Pontificum postularis aures prębuit, & passus est se à legitimi Concilij procuratore distrahi, consilia bellica parum feliciter ei cesserunt. Tandem callidis & crudelibus persuasionibus euersus, dum piorum hominum, religionis causā in Belgio, Germania ipsa, Insubria & Anglia lapideam permittit, de thono illo glorię quod sibi prudentia, clementia, fortitudine multiplici coram hominibus erexerat, sensum est deiectus. Improbatae sunt etiam illę artes, quę in Gallia transitu, cum ad Gandegauensium motus componendos properaret, & in belli contra Germaniæ libertatem initijs ac progressu, sunt adhibitę. Authores autem in placida mortis Caroli descriptione consentiunt. Natus est Gandui in Flandria, Februarij die 24. anno 1500. ex patre Philippo I. Austriae archiduce & matre Ioanna Ferdinadi Aragoniæ R. atq; Isabellæ Castellæ R. filia. In eũte anno 1526. Elizabethā Emanuelis Lusitaniæ regis filiā vxorē duxit, ex qua suscepit Philippū, Ferdinadū (qui puer mortuus est) Mariam (Maximiliani II. cōiugē) & Ioannā, quæ Ioāni Lusitanorum Principi nupsit, ex qua natus Sebastianus Posthumus, qui anno in regnū successit. Ante matrimonium ex cōtubernio suscepit Margaritā, quę Alexandro Medici primū, dein Octauio Farnesio Parmensi duci nupsit: & cum vxorē anno 1539 amisisset, postremo Ioannē quoq. Austriacū ex muliere Ratisponensi quoq. suscepit, qua in re tanta verecundia vsus est, vt nisi à penitissimis matris Margaritæ nomen cognosceretur: de Ioanne verò nunquam, nisi paucis ante mortem diebus loquutus est. cū per amicos eū Philippo filio cōmendauit.

Vitam Caroli V. priuatam alij prolixè, alij paucis cōplexi sunt. Ex his sequentia lectu non iniucunda descripsimus. Naturæ vis in eo miranda fuit, vt sagacissimo consilio superaret. Ingenium graue, circumspectum, ideòq. cunctantius: & tamen vbi tuendæ dignitatis decus aut necessitas postulabat, expeditū, acre & flagrans erat. Consultationes de reb. grauissimis non ex alienis cogitationibus, sed propriis, senili maturitate exquisitas & elaboratas, præsens negotijs

& temporibus aptè accommodabat. Ac sæpe mirati sunt sapientes Carolum cum vno & altero tam magnarum rerum consilia & animo capere potuisse, & tantisper occultasse, dū rerum agendarum tempus adesset. Animi inuicti magnitudo & firmitas, cum amore iustitiæ, æquitatis & moderationis singulari coniuncta fuit. In periculis impavidus & mortis contemptor fuit, adeo vt in castris sæpe, & in ipso iuuentutis flore, recitatis Apostoli verbis ostenderet, se alterius vitæ & consuetudinis cum Christo beatæ cupidum esse. Eandem in rebus secundis & aduersis vultus constantiam & tranquillitatem retinuit, vt in eodem cubiculo quotidie cū ipso versantes, nunquam læta vel tristitia ad Carolum allata ex eius vultu deprehendere possent. Cum de Mediolanensi ducatu, desertus à sociis, & ab omnibus oppugnatus, cerneret, nullis aduersariorum conditionibus aut minis adduci potuit, in dubia spe rerum statu versante, vt ditione illa se Francisco Sfortiæ celsurum polliceretur, ne quid augusta sua maiestate indignū, metu aut necessitate impulsus fecisse videretur. Postea verò aduersariis fortiter superatis, & ingentibus partis victoriis, Sfortiam supplicem in gratiam recepit, eique Mediolanensem ducatum, quem totum, multis regnis opulentior, in sua potestate Carolus habebat, attribuit: nec pecuniæ tributum amplius quàm ante postremum bellum petierat, imposuit. In aggrendendis rebus, & bellis præcipuè suscipiendis, vbi celeritatem necessaria defensio non flagitabat, admodum circumspectus, cautus & cunctator; at semel inchoatis & susceptis planè *δρασνέος*, industrius, laboriosus & efficax apparebat. In germanico aduersus Protestantæ principes & Imperij Ordines bello, ad quod Pontificum technis ab anno 1520. assidue incitatus est, id ostendit. Nam bellum illud 25 annos dilatum, tandem non religionem, sed regionum ac reddituum alienorum occupationes prætexens, acriter & strenuè prosecutus est. Natura grauis & seuerus, mixta tamen comitate & serenitate quadā vultus, sed à risu alienior fuit: nec quidquam ab eius ore nisi graue & insigni sobrietate definitum, ac sapientiæ sale conditum excidebat.

Per gallias in Belgium proficiscens, Pariensi cuidam Oratori proluxa oratione exquisitas omnium virtutum summi Imperatoris laudes ci tribuenti, ac Carolum supra cælos efferenti, breuiter respondit, gratam sibi esse regis affinis & Francorum erga se beneuolentiam, sed laudes illas eò pertinere dicebat, vt commonefacient, Qualis esse deberet,

beret. Nonnullis belli ducebus Julij Cæsaris & Alexandri facta magni facientibus, nec uti Carolū tot victoriis ad potentia & magnitudinis suę incrementum, quantum posset, quærentibus respondit, Ethnicis illis Principibus in bellis gerendis vnum fuisse finem, honorem & gloriam: Christianis autem duplicem esse propositum, gloriam Dei, & animarum salutem. Legatum Venetum quidam detulerat, quod Cæsaris tarditatem culparet. Ille vero nunquam mundum à bellis quieturum & respiraturum esse dixit, si ea celeritate quam res & causæ plærunque postulant, bella statim moueret. Cum de Principe quodam bellum moturo audiret, Ignorat adhuc, inquit, quid ad bellum requiratur. Ipse in comparando exercitu se caput sumere ab Italis, brachia & manus ab Hispanis, pectus à Germanis (quorum fidem & robur maximè probabat) ventrem & pedes ex reliqua gentium colluue dicebat, neruos belli esse pecuniam, commeatus, milites: verum si ex iis aliquo carendum esset, militem veteranum se electurum esse, cuius industria & fortitudine, reliqua duo se ex hoste comparaturum consideret. Oenipontem accedente cum exercitu Mauricio Saxone, cum quo Carolus eo loco & tempore manus conferere nollet, Hispanus quidam militum tribunus nullum periculum fore ostendit, quod Eremberga arx munitissima, fauces Alpium claudens, in continere obiecta esset Mauricio. Quærit ab eo Cæsar, num circuitu quopiam ad montis illius, cui arx insisteret, verticem posset quis peruenire? Hispanus tantum in Germanis ingenij & patientiæ esse negauit, ut tot pericula superare possent. Igo verò ait Carolus, si aliquis ad arcem pater aditus, iam illam à Germanis occupatam esse arbitror. Coniecturæ veritatem capte arcis nuncius comprobauit.

Multa etiam *eiegnatæ* & aculeatiora ipsius dicta fuerunt. Gallico legato post Francisci Sfortiæ obitum, Mediolanensem ditionem regis sui nomine poscenti, respondit, Bene res habet: mihi idem placet quod fratri meo, Caroli assensum se habere putans legatus, paulò post, non sine risu, spe deiectus & dimissus est. In Anglia cum nobilissimum iuuenem, sententiâ Cardinalis Eboracensis, qui iudiciis præerat, capite multatum esse audiret: Indignum est, inquit, à lanij canepulchram illam damam deuorari. nam Cardinalis Eboracensis, vir arrogantissimus, lanij filius erat. In Comitibus Ratisponensibus, cum multi Germaniæ princi-

pes pro duce Juliaceſi, Geldriam retinente, apud eum intercederent, dixit, ſe iam tot annis conuentus de ſummis Reipublicæ negotiis in Germania egiffe, neq; vnquam tot principes ad vllam publicam deliberationem cogere potuiſſe: nunc cauſam naſti aduerſum me magno numero conueniſtis. Hispanis quibuſdam aulicis aliquando petentibus, vt Germanos ſatellites dimitteret, idque ſine modo vrgētibus, conuocari Germanos iubet, his vultu ad ſeueritatem compoſito indicat, Hispanicam petitionem, & ſubiicit, venire, ſequimini me Germanum: aula excedamus, ne iſtis deinceps ſimus moleſti. Germani ſatellites exeuntem alacres comitantur. Hispanis autem ad eius pedes aduolutis, ac vt maneret, & ſtultis parceret, ſuppliciter petētibus, reſtitit atque ignouit. Cū de imperio deponendo deliberantem, conſiliarij hortarentur, vt per alios adminiſtraret regni negotia, ipſe nomen retineret & auctoritatem. Ah, dixit, me præſente ita res adminiſtratis, vt omnes de vobis conquerantur, quid fieret ſi conſiliis & rebus gerendis ipſe non intereſſem? Monitus aliquādo in caſtus, vt leges Germanis militibus de vitanda ebrietate ferret, reſpondit, id periinde futurum, ac ſi Hispanos à furtis retrahere conaretur. In caſtris ad Witebergam, cū de Hispanorū crudelitate & libidinibus enormia quædam ipſi ſignificarentur: Proſecto, inquit, ſi quod aliquando mihi accidet ingens infortunium, propter iſtorum nebulonum ſcelera accidet. In poſtremo ex Germania diſceſſu, Vliſſingæ ventos navigationi idoneos expectans, & in multam noctem cum Seldio Ferdinandi fratris legato collocutus, quoniam ex familia, in atrio partim dilapſa, partim dormiente, dato nolā ſigno, nullus appareret, Carolus ipſe lychnum Seldio quantumuis recuſanti præfert, eiſque per gradus deducto, Hoc tibi monumentū, ait, Caſaris illius Caroli habeto, Seldi, tot exercitiſus & excubiis quondam ſtipati, quem nunc ſolum, & à familia etiam deſertum vides, & cui tu tot annos ſeruiſti: Is nunc tibi etiam inferuit & accēſo lychno præluxit. Seldio præterea dixit, ſe in hac mutatione ſuæ fortunæ agnoſcere Dei potentiam, cui nequaquam repugnare velit.

Toto vitæ curriculo delectatus eſt virtutum heroicarum imaginibus, à Sole, Luna & motibus ſiderum deſumptis. Vt Sol, inquiebat, in ſummo faſtigio vectus tardiſſimè mouetur, nec alius inopi quàm locupleti ſplendet: ſic Austriacos principes, in ſummum Imperij faſtigium euectos, non præcipitare conſilia, ſed circumſpectè & cunctanter agere, nec

non

non iustitiæ ac clementiæ suæ radios summis ac infimis pariter cōmunicare decet. Sicuti deliquia solis futuras mutationes & calamitates publicas portendunt: sic principū leues errores, in rebus humanis graues perturbationes pariūt. Quemadmodum Luna, quia terris propior est, efficacius in hoc elementari orbe vim suam exerit & exercet: ita Principum præsentia atque vicinitas plurimum in motibus bellicis & rogata Reipublicæ administratione momenti habet. Ut fulmen, cera & lana illæsa, æs & ferrum liquefacit: sic regum potentia formidabilis supplicibus parcens, cædit sternitque rebelles. Sicut Lunæ sidus singulis mensibus crescit & decrescit, nec ver aut æstas est semper, sic perpetua vicissitudine rerum humanarum consilia & actiones variantur, & certam præsens vix habet hora fidem. Has similitudines à rebus cœlestibus petitas, cum alioquin præcipuam ex astrorum & motus siderum contemplatione voluptatem caperet, creberrimè usurpabat, & colloquio frequenti cum Astronomiæ peritissimis & mathematicum professoribus machinarumque variarum peritis architectis delectabatur. Historias autem, non Germanici tantum Imperij & Hispanici regni, sed etiam veterum monarchiarum atque Rerumpublicarum tractabat. Thucydidem gallica lingua conuersum, & Philippum Cominæum inter recentiores versauit diurna nocturnaque manu. De præceptis in utroque propositis cum prudentibus viris qui ei à consiliis erant sepius contulit. In rogata administratione & aulico comitatu, ex singulis ipsius regnis & provinciis inferioribus quatuor eximie virtutis & authoritatis delectos, duos familia equestri & totidē doctrina insigni nobiles, plerumque hæsisse intelleximus. His negotia ex singulis provinciis in aulam delata, primum deliberanda exhibuit. Deinde, si rerum grauitas exigeret, totius aulici senatus de his consultatio instituebatur, cui ipse crebro præsens intererat, singulorum sententias attentè audiēs, & quæ in vtramque sententiam dici possent expendens. Raro præsentibus consiliariis quid facto opus esset concludebat, sed noctu plerumque sententiam suam scripto consignatam, Granuellano exequendam tradebat. In maximi momenti negotiis, literis iussu suo conscriptis manu propria quasdam lineas pingebat, & folium plicatum amanuensibus obsignandum tradebat.

Interior etiam & domestica Caroli vita honestissimorum exemplorum, pietatis, temperantiæ, frugalitatis, con-

tinentiæ comitata fuit. Nunquam iurare auditus est, nisi cū
 regnis inauguraretur aut fœdera inita confirmaret. Mane
 priusquam vestiretur, longa talari, subuculæ iniecta, genibus
 incumbens orabat. Cubiculariis deinde admissis, preces le-
 gebat. Postea negotia tractabat publica: sacris dein vacabat:
 inde rectâ ad mensam, in qua semper ferè solus & tacitus
 sedens conuiuia sua sine conuiua, moderata & frugalia, in
 publico ferè, vt omnibus ea spectare liceret, peragebat. Sub-
 lata mensa, cunctis omnium ordinum, infimæ etiam sortis,
 hominibus, eum adire, alloqui, & supplices libellos exhibe-
 re licebat. Ab ebrietate, crapula, conuiuiorum & vestium
 luxu, cæterisque voluptatibus, non minus in adolescentia
 quàm virili & senili ætate, fuit semper alienissimus. Medio-
 lanum anno 1541. cū aduentaret, fœminis nobilibus &
 plebe curiosa variegatam auro trabeam, gemmis fulgentem
 in Cæsaris capite coronam expectantibus, ipse atra in la-
 nea veste, vilique pileolo, vultu graui, subtristi, & ad seueri-
 tatem composito, urbem illam quæ per tot annos ipsius ar-
 ma victoriasque experta & admirata fuerat, ingressus est. A
 tyrannico fastu, contemptione & despicientia inferiorum a-
 deò alienus fuit, vt captiuo etiam Principi Joanni Frideri-
 co, quoties eum præteriuit, honorem aperto capite defer-
 ret. Adulteria & libidinum turpitudines toto pectore est
 execratus: cūque in bello Germanico Farnesium pontifi-
 ciarum copiarum ducem ingenuas aliquot matres familias
 per vim stuprasse intellexisset, ingenti zelo exardescens pre-
 hēso gladij capulo, Si (inquit) adesset impurus ille, manu mea
 eum confoderem. Nec vocem iracundio rem vnquam ex
 Carolo auditam ferunt, qui statim Farnesium ex castris que
 tum bello nondum confecto ad Brentam fluuium hærebāt,
 discedere & in Italiam redire iussit. Carolo per Galliam iter
 facienti, & vbi que locorum iussu regis splendide excepto,
 in arce quadam formosissima virgo nobilis in cubiculum
 adducta fuit: quam gementem ac tremebundam circa ves-
 peram inueniens interrogat quæ sit, & qua occasione illuc
 esset perducta, cū verò ipsam inuitam ab inuitis parētibus
 auulsam esse cognosceret, intactam remisit, ac quadriennio
 post Galliam bello iterum aggressus arcem illam dirui cura-
 uit. Ipse etiam fidem conjugalem, constante matrimonio cū
 Elizabetha Lusitanica, religiosè seruauit, familiam suam om-
 nem præcipuè charam habuit, paterna benignitate ac fide
 complexus est, improbis ac impuris auicis ex illius contu-
 bernio exclusis. In largiendis eleemosynis, ad redimendos
 ab

ab hostibus captiuos, ad nosodochia, gerontotrophia, inopum puellarum matrimonia, ad exules bonis suis iniuste spoliatos clementer subleuandos liberalissimus sine vlla ostentatione apparuit. Præclaræ vitæ pius & placidus respondit exitus. In monasterio Iusti habuit Carolus postremo vitæ suæ biennio familiarem, qui à confessionibus ipsi fuerat, doctorē Cōstātinū, virū grauē, piū, eruditū, qui pro Christi nomine postea fortiter mortem oppetiit. Is inter quotidiana & assidua precum & laudum diuinarum à Carolo suscepta exercitia, ad librorum diui Bernardi lectionem, citatis in consolatione sententiis quibusdam insignibus, eum inuitarat. Cum enim subinde Carolus peccata sua lamentās, miris modis torqueretur, Bernardi verba auro meliora ei recitauit, nempe hæc. Fateor, non sum dignus ego, nec propriis possum meritis regnum obtinere cælorum. Cæterum duplici iure illud obtinens Dominus meus, hereditate scilicet Patris, & merito passionis, altero ipse contentus, alterum mihi donat, ex cuius dono iure mihi illud vendicās nō confundor. Item, Ante omnia fides querenda est, de qua legitur, fide mundans corda eorum. Crede ergo te Deo: nam sibi quidem ipsi & suis meritis fidere, non fidei, sed perfidiæ est. Et concione tertia de Annūciatione; Auditam fac mihi manere misericordiam tuam, quia in te speraui: neque enim oleū misericordiæ, nisi in vase fiduciæ ponis. Hæc verò hominis fiducia est, à se deficientis & innitentis Domino suo. In primis verò auream illam in annunciatione beatæ Mariæ concionem ipsi commendauit, in qua consilium de redemptione, mirando iustitiæ & misericordiæ tēperamento, in arcano diuinitatis cōsilio decretum exponit: ac inter cætera doctrinam de iustificatione peccatoris corā Deo tradit discretis verbis. Necessè est, inquit, primum omni i credere, quòd remissionem peccatorum habere non possis, nisi per Dei indulgentiam. Deinde, quòd nihil prorsus habere queas boni operis, nisi & hoc dederit ipse. Postremò, quòd æternam vitam nullis potes operibus promereri, nisi gratis detur & illa. Quis enim potest facere mundū de immundo conceptū semine, nisi qui solus est mundus? Ideòque, si credis peccata tua non posse deleri, nisi ab eo cui soli peccasti, & in quem peccatum non cadit, bene facis: sed adde adhuc, vt & hoc credas, quia per ipsum tibi peccata donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet in corde nostro Spiritus Sāctus, dicens, Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus, Gratis iustificari hominem per fidem.

His diui Beina di dictis se mirificè delectari & recreari Carolus ostendit. Itaque cū ad lētā tabē acuta febris tādē accessisset, ab omni meritorū & operū propiorū fiducia se auocare mētē, in vnicū redēptorē & seruatorē nostrū Iesū Christum dirigere, in eo vno & solo se omnē salutis suæ fiduciā collocare variis modis testatus est: & sūpro sacro viatico, In me manes, inquit, dulcissime Seruator, ego in te maneā. Inter has voces discessit anno 1558. die 21. Septēbris. Cum eo nascente omnes bonæ artes etiam, litteræ ac linguæ eruditæ renasci in Germania & florere in tota Europa cœperūt quārū ope doctrina cælestis illustrata, sinceræ Theologiæ, mathematicarū, artis Medicæ, totiusq; Philosophiæ studia restituta sūt. Floruit enim & (si vlla alia vnquam) abundauit Caroli ætas viris Heroico ingenio præditis, in ecclesia, scholis, re publica, toga, bellis, navigationibus ad nouas terras, cōstituendisque nouis imperiis. Deniq; in omnib. non solum quæ liberales vulgò vocantur artibus, sed mechanicis etiam, præstantissimos artifices, nullis veterū cedētes habuit: vt in gratiam renascentis veritatis cælestis omnia sua dona Deus veluti ad summum perducta tribuisse Caroli seculo videatur. Etsi autem Principū verē illustriū proprię virtutes exprimi à priuatis non possint: attamē heroicarū virtutū in magnis exēplis consideratio virtutis amorē & admirationē in animis accēdit, & studiū pietatis, assiduitatē & zelū in precibus, iustitiæ cultū, modestiā in rebus secūdis, sobrietatē, continētiā & similes virtutes, omnibus necessarias, singuli, iuuāte Deo, imitari possunt & debent. Ideo autē Deus heroicos viros principes, excellētī virtute multis gentibus salutari instruit & ornat, vt alij præclaris exēplis cōfirmati Deū autorē & archetypū virtutū agnoscāt, nec nō exēplis ad imitationē excitētur, & Dei sapientiā, bonitatem, præsentiam in donis præstantiū Heroum, quę sunt sapientię virtutisque cælestis radij, intuentes, Deum debita laude celebrare pergant.

FERDINANDVS I.

EX historicis nōnulla quæ ad Imperij Occidētalīs dignitatē pertinet præfationis loco adpingere libet. Imperiū ad Germanos olim translatum est ab Othone primo, Henrici Aucupis filio, cuius in familia mansit vsq; ad Ottonē tertiū, qui veritus ne imperiū à patre & auo in Germania firmatum ad Italos, vel iterū ad Græcos transferretur, lege sanxit, licere solis Germanis Principib. eligere Cæsarē. Vt autē ambitioni, factionib. & turbis obuiā iretur, ad Sex viros eligēdi potestas eadem

eadem lege contracta est. Ij fuerūt Mogūtinus, Colonienſis, Treurenſis epiſcopi: Comes Palatinus Rheni, Dux Saxonie, & Marchio Brandenburgicus, quibus additus eſt Boemia, qui tunc dux, nunc rex appellatur. Huic locus eſt, ſi quando accidit, vt cæteri in ferenda ſententia paribus ſuffragiis inter ſe diſſideant. Id vt facilius Otho impetraret, cum papa Gregorio quinto Saxone, ſobrino ſuo quem poſt eiectum Româ Creſcentium, & Joannem Græcum expulſum, in ſedem reſtituerat, poſteris æquè damnosa ac ignominioſa pactio- ne tranſegit, vt qui rex Romanorum deinceps à Septemuiris crearetur, non prius Imperator & Auguſtus haberetur, quā eū Romanus Pontifex inauguraret. Ita Pontifex ille ab Imperatoribus, primūm creari aut conſtitui ſolitus, arbitrium ſummi inter Chriſtianos principatūs conſtituendi ad ſe paulatim pertraxit: quod circa Chriſti annum 997. accidiſſe fertur, poſtea Carolus IV. eandem legem renouauit ſub nomine bullæ aureæ, in Comitibus Norimbergenſibus v. Id. Jan. 1356. publicatæ, quæ & hodie inter Germanos magna religione ſeruatur. Is ſuo periculo, quamuis ſerò, ſenſit quorſum pertineret ius illud, quod ſibi in inaugurandi Imperatoribus R. Pontifex ſumpſit, nempe vt liceret ei, à quo accipere debuit, leges, quas vellet pro inaugurationis pretio imponere. Si quidem Innocentius VI. nō aliter coronam per legatos ipſi imponi paſſus eſt, quam ille iureiurando ſe obſtrinxiffet, Romæ aut in Italia iniuſſu Pontificis non moraturum, vt non immeritò Franciſcus Petrarcha, qui tunc temporis floruit, indignabundo animo ſit miratus, quānam iſta ſuperbia eſſet, principem Romanum, publicæ libertatis auctorem, libertate priuare: vt cuius eſſe debent omnia, ipſe nō ſit ſuus.

Imperium autem, quod vocant, in tria omnino membra diuiditur. Omnium caput & princeps eſt Imperator, qui tria ſub ſe membra reſpicit: Electores videlicet, Principes, & Ciuitates, Electores ſunt ſeptem, Archiepiſcopus Moguntinus Imperij Romani archicancellarius per Germaniam: Archiepiſcopus Treurenſis eiufd. imp. archicancell. per Galliam & regnum Arelatenſe: Archiepiſc. Colonienſis Imp. R. archicancell. per Italiam: Rex Boemia, Imp. R. archipincerna: Comes Palatinus Rheni, Imp. R. archidapifer: Dux Saxonie, Imp. R. archimarſcalus: Marchio Brandenburgienſis Imp. R. archicamerarius. Principes Eccleſiaſtici ſunt Archiepiſcopi quatuor, nempe Magdeburgienſis, Herbipolenſis, Veſontinus, Bremenſis: Epiſcopi plus quā quadraginta. Principes ſeculares, nempe Duces, Marchiones, Landgrauij, numero viginti quinque. Principes Eccleſiaſtici

Abbates, & Præpositi, Ordinum magistri, num. 67. Abbatissæ circiter 16. Comites 94. Barones 11. Domini 36. Ciuitates liberæ 88. Præter hanc trium membrorum ordinationem, ad vitanda in imperio Schismata, ad mutuam Principum Germaniæ defensionem, pacemque communem seruandam, distinctæ sunt Imperij prouinciæ in ditiones vel partes aliquot, quas Circulos appellant, in quibus instituta fuere particularia Imperij consilia. Sex initio Augustæ anno 1500. tandem anno 1522. Norimbergæ decem Circuli instituti sunt, Franconiæ videlicet, Bauariæ, Austriæ, Sueviæ, Alsatia inferioris, Rheni, Germaniæ inferioris, Burgundiæ. In Franconiæ circulo sunt tres Episcopi: in Bauarico Sex: totidem in Austriaco, Sueuicus habet tres episcopos & Wirtembergensem Ducatum, plurimâsque Ciuitates liberas. In Alsatia inferioris Circulo continentur vndecim episcopi, Duces item Sabaudia & Lotharingia. Alsatia superior tota est ditionis Austriacæ. Palatinatus Rheni, tres Septemuiros Ecclesiasticos habet, & Electorem secularem primarium. In Westphalico, sunt octo Episcopi, Frisia Orientalis, dux Juliaci & Cluiæ, Comes Valdecius. Saxonia Superior amplectitur Misniam, Lusatiam, septem episcopatus, ducem Saxoniam & Marchionem Brandeburgicum Septemuiros, Principem Anhaltinum, Pomeranię ducem, Gedanum ciuitatem, alias Inferior Saxonia obtinet archiepiscopos Bremensem & Magdeburgensem, Sex episcopos, Daniæ regem propter possessiones, Holsatiam imprimis, quas in imperio obtinet, duces Brunsvicensē, Luneburgensem, Megalopolitanum. Decimus circulus est Burgundia superior, in qua Vrsynus Archiepiscopatus: ab Austriacis principibus Germanicis circulis additus, in quo & præcipui Belgici proceres comprehendi voluerunt. Eligit autem quisque Circulus sibi ex suo corpore Præfectum secularem, qui sit Princeps, Comes, Baro, aut ex præcipua nobilitate, cui ex eodem corpore quatuor viri seculares, honesti & prudentes adiunguntur. Præter hæc circulorum consilia, ad causas grauiores quæ per imperium accidunt iure decidendas, instituta est Spiræ Camera Imperialis, cui præest iudex princeps, aut saltem Comes vel Baro, isq; secularis, si ad hoc munus idoneus reperiri possit. Assessores huic & coniudices ab Imperatoria Maiestate sex dantur, nempe duo Comites vel Barones, duo Iurisperiti, duo ex equestri ordine nobiles. Ab electoribus singulis vnus, ab vnoquoque circulo duo superadduntur,

cur, quorum alij Jurisconsulti, alij ex equestri ordine delecti sunt. Quæ ad imperij maiestatem, rempublicam, & ius vniuersorum pertinent, vt cum de pace, de bello, de tributis in communis belli sumptus imponendis, de fœderibus, de sociis, de legum latione, abrogatione aut interpretatione, & cæteris eiusmodi rebus agitur, de iis in ordinum comitiis (diætas vocât) quæ, quo loco & tempore commodum videtur, indicare Imperatori ius est, deliberatur. Iis Imperator, principes, aut principum & ciuitatum legati interesse, instare, supplicare, intercedere possunt, pro dignitatis gradu & suffragiorum prærogatiua, quam iuxta consuetudines & leges in imperio promulgatas & receptas obtinent.

Huic reipublicæ Germanicæ ex tot Principibus, tam in Germania, in qua iurisdictioni imperiali subsunt, quam extra Germaniam ad Imperium pertinentibus tot ciuitatibus, adde etiam fœderatis populis compositæ, quid in omni antiquitate conferri possit non vident viri sapientes. Amphictyonum & Achæorum concilia celebrâtur: sed cum Germanico comparata, sunt quasi musca ad elephantum. Nam facilè fuit, vt populi inter se contermini, exterorum iniuriis obnoxij, cum altera alterius ope indigeret, vnâ conuenirent & idem sentirent, communis salutis tuendæ causa: quemadmodum & facilè ij conuentus aut externis opibus, aut domesticis dissensionibus postea dissoluti sunt: quamuis eorum vmbra quædam sub Romanis imperatoribus remanserit. Mirum verò tot potentes populos, non vicinorum metu, vel vlla necessitate adductos, in hanc status summam consensisse; & semel arreptam per tot secula tam constanter retinuisse, vt nullum corpus robustius, licet ex debilibus plarumque membris conflatum, si singulos aut spectes, aut hodie, sic olim fuisse homines meminerint. Et, quod magis mirari subit, cum ex diuersis administrationum generibus constet, summa concordia inter Germanos ab eo tempore viguit, nisi si quando semina dissensionum inter eos iacta sunt, quibus id tandem effectû est, vt excusso imperij iugo, Pontifices in Italia rerum potiti sunt, & ad alias nationes atque adeò Germanos ipsos paulatim pontificij nominis terror peruasit, salua tamen & incolumi in Germania, ad nostra vsque tempora imperij Maiestate. Sed ab anno 1517. ad sequentes, distractis populorum & Principum animis, (peculiari quodam mancipiorum Pontificiorum artificio) quo sibi ac religioni prospicerent, diuersas se in factiones scindentibus, Carolus V. variis successibus elatus, aridente

fortuna, occasionem arripuit imperij, cuius ipse pars erat, sibi suisque proprio iure asserendi. Id sibi tot victorias ex Gallia, Italia, & Roma ipsa reportatas spondere, atque adeo sibi deberi tum confidebat; tum verò & rem tentare commodissimum, honorificum, & quodammodo necessarium existimavit. Anno igitur 1541. ut imperium in familia Austriaca firmaret, Ferdinandum fratrem regem Romanorum Colonie renuntiavit. Id Septemviri aliique Germaniæ Principes, quòd contra Caroli I V. bullam auream seu constitutionis illius leges factum esse dicerent, magnopere improbabant, & sine Septemvirosum consensu negabant potuisse fieri. Inde arcana fœdera, cogitationes variæ, conatúsque nonnulli quibus bellum Protestantium, Septemviri Saxonis & Landgraviij captivitas, Passaviensis pacis articuli, nec non insignes aliæ in imperio rerum conversiones ad tempus indixerunt silentium. Nunc ad Ferdinandum accedamus.

Is archiducis Austriae Philippi & Ioannæ filius Ferdinandi & Isabellæ filius, natus Modinæ in Castellæ regno Hispaniarum anno 1503. 10. Martij. hora pomeridiana decima, à pueritia literarum studia coluit, Ludouico Viue Valentino & Erasmo Roterodamo, quem magnificiebat, præceptoribus usus. Mathematicarum artibus mirè delectatus est, ita ut de difficillimis hypothefibus cum artificibus præstantissimis eruditè disceretur, animûque laboribus gubernationis defatigatum ex contemplatione mirandæ harmoniæ motuum in corporibus cælestibus recreabat. Maximiliano I. & Ferdinando avis mortuis, Carolo fratre natu maiore ad dignitatem imperij euecto, Austriam pro parte patrimonij sui possidendam accepit: & quamvis fratris longè latius esset imperium, tamen illi volens cessit, & semper præstitit obsequium. Anno 1521. uxorem duxit Annam Ladislai Vngariæ regis filiam, cuius heroinæ ea in Deum & homines fuit pietas, ut Sanctis matronis annumerari possit, quindecies puerpera, in partu filiæ anno 1547. Januarij die 27. extincta est, anno ætatis 44. Aliquando compellatus Ferdinandus a suis, qui minus rectè fieri putabant, quòd reginam coniugem & gynæceum ad imperij conuentus secum duceret, propter sumptuum magnitudinem, pie & prudenter respondit Ferdinandus, Officium magni Principis esse in coniugio castè vivere, pluraque profundius in libidines vetitas, quam in sumptus honestæ vitæ coniugalis.

Ludouico sororio extincto renuntiatus est primū Bohemiæ rex, & Pragæ coronatus 24. Februarij anno 1527. circa Maij initium à Silesiis exceptus cum magno applausu, paulò post falso fugato Joanne Vajuda regni Vngarici coronam vnā cum vxore accepit. Iohannes malis consiliis impulsus in fidem Solymani Turcæ se dedit: vnde in Christianum orbem malorum Illas exorta est, Ferdinandus princeps pacificus, præliis minimè addictus, seuit sapius in illis bellorum fluctibus decumanis, atque in tanta armorum imparitate manifestū Dei auxilium, quod Vngariam, Bohemiam, Silesiam, Austriam, aliasque prouincias aduersus potentiam Turcicam clementer defendit. Et quamuis Vngariæ præcipui tractus amissi sint, tamen mirifica Dei opere barbari repressi, sepiusque parua Christianorum manu teriti sunt, ne vltèrius progredèrentur & vicinas regiones absorberent. Quatuor variis expeditionibus formidabilibus Solymanus ipse, tanquam horribile fulmen, Ferdinandum innasit, & quidem spe sua totam deuorabat Germaniam: sed à mœnibus Viennæ planè diuina dextera, sicut Assyrius à Iudæa, magna parte Turcici exercitus amissa, repulsus & hæteus ita repressus est, vt in vicinam Germaniam penetrare non potuerit.

Ferdinandi mores ante & post adeptum imperium multorum & descriperunt. Similis sibi semper fuit, nec vlla in re mutatus est vnquam: bonus bonis, fucatus minime, totus in seipso teres atque rotundus, in ea quæ agenda erant intentus, & rumorū vulgi contemptor: pius, iustus, clemens, affabilis, temperans, diligens, in omnibus actionibus ordinis obseruantissimus, religiosus. Pacem ciuilem & ecclesiasticam dilexit: Ecclesiæ nomen maximè veneratus est, & cum de multis doctrinæ articulis motæ essent controuersie, reformatas Ecclesias ipse non oppressit, sed legitimā in Synodo Christiana multarum gentium cognitionem fieri voluit, eaque quòd non coiret, aut insidiosè turbaretur, acerbè tulit & indoluit. In variis morbis, præsertim in extremo, non desit laborare quomodo ecclesiis distractis pia posset afferri concordia. Pontificem Tridentinæ Synodi decreta eudentem sepius admonuit, vt calicem sacrum in mœsa Domini Laicis restitueret, & de vulneribus Ecclesiæ sanandis sincera consilia sequeretur, fuit præterea legum custos studiosissimus: ius æquale dixit potenti & inopi, supplicibus pepercit, multisque graues pœnas commertis clementer ignouit. Ciuiliū bellorum scintillas prudenter ex-

tinxit, simultatibus & offensionibus fecit medicinam; tandem sua autoritate fratrem Carolum flexit, & pacem salutarem reddidit Germaniæ, quæ tamen semel motis armis intestinis non videbatur, etiam prudentioribus, nisi euerso imperio, conquierura.

Necessarias diei operas distribuebat in certas horas accuratè obseruatas, & in varia corporis imbecillitate sustinebat labores qui etiam robustissimis intolerabiles videbantur. Sed vires mentis & corporis temperantia fouebat: nec vnquam visus est vino superatus. Sæpe solus prandebat sine longa ferculorum pompa, vt cognitioni causarum deliberationibusque iustum tempus tribuere posset. Peraçto prandio promiscuè se exponebat omnibus, etiam infimorū expostulationes & petitiones audiens, singulisque commodè respondebat. Narratur obiurgatum fuisse cubicularium ab ipso acriter, qui humilioris conditionis mulierem repulerat ne audiretur, addens Ferdinandus, Si nos excludimus inopes à conspectu nostro, quid nobis ipsis ad Dei tribunal eueniet? In mensa familiariter audiebat eruditorum virorū disceptationes de natura rerum, vel alia parte doctrinæ, cognitu dignissimas. Ipse non modò multa prudenter sciscitabatur, verum etiam eruditè suam sententiam depromebat, apophthegmata colloquiis admiscens ingeniosè cogitata, quibus delectabatur. Cæsaris Caroli fratris per multos annos vices sapienter gessit in Comitibus, alienus à turbis, præsertim ciuilibus, pacis publicæ tenacissimus: magnòque cum dolore Hispanica consilia contra Imperij ordines luctantia vidit & pertulit.

Quum Septemviri Francofurtum ad Mœnum conuenissent anno 1558. eodem quoque Caroli V. in Belgio commorantis legati, 24. Februarij venerunt, cum Caroli mandatis eius nomine imperatoriam dignitatem eiuraturi, & in Ferdinandum ante multos annos Romanorum regem ius suum translaturi. Post deliberationem, quum Septemviri certis cōditionibus Caroli postulatis & votis annuissent, & ceremoniis inaugurationis nouæ peractis, nouus Cæsar ad Carolū fratrem scribit ac gratias agit: mox ad Spirensis Camere iudices dat literas, atque vt iudiciali munere vice & auctoritate sua fungantur, edicit. Dimisso conuentu Cæsar secundo Danubio mense Nouembri Viennam venit, vbi maxima omnium ordinū gratulatione exceptus est. Inde Martinum Gufmānum archicamerarium ad Paulum quartum Pontificem R. misit, qui cum de Caroli fratris abdicatione, & sua

& sua inauguratione in Cæsarem plenius edoceret. Pontifex, non audito Gufmanno, purpuratis suis hæc discutienda proposuit, An non Gufmannus docere teneretur, quid Carolus in Imperij abdicatione cum fratre egisset, quid Ferdinandus vicissim esset pollicitus; quibus item conditionibus dignitatem imperialem acceptasset? num etiam Ferdinandi inauguratio facta sine Pontificis & Romanæ sedis cōsensu ritè ac legitimè facta censeretur? Delecti Cardinales ad Pontificis nutum pronunciare soliti, nec non amplificandæ potentiaæ pontificiæ supra modum studiosi, post præfationem, qua causæ variis difficultatibus implicatæ magnitudinem multis verbis extollunt, necesse esse respondent, ut publicis documentis demonstraretur, quomodo per ejectionem siue cessionem Caroli dignitas imperialis vacauerit: rursus quo iure Ferdinandus in eam successerit, interea non debere admitti ipsius Oratorem, priusquam constet num Carolus qui cesserit, dignitate sua legitimè sit solutus, ut successor eius legitimè successisse dici possit. Addunt acta Francofurtensia nullius esse momenti, cum in iis haud interuenerit Romanæ sedis auctoritas, atque Pontificis, Christi vicarij, cui cælestis ac terreni imperij clauis creditæ fiat, sine quibus nec Carolus legitimè imperio solutus, nec Ferdinandus rectè in imperium successisse dici queat. Nam quamuis Ferdinandus olim rex Romanorum Coloniae creatus fuerit, remque Clemens VII. ratam habuerit; tamen ut succedat necesse esse ut vacet imperium, quod nō nisi morte, abdicatione, aut priuatione fieri possit: quæ duo postrema ad solum Pontificem & Romanam sedem pertineant. Esse & aliud in causa, cur omnia Francofurti acta rescindi debeant, quod ab hominibus prauitate heretica infectis gesta sint, qui potestatem & gratiam amiserint, quam habebant cum nondum defecissent ab Ecclesia Romana. Propterea, nec non ut ad purgandum factum illud se iudicio sistat, Ferdinando opus esse pœnitentia: nec verò dubitare eum debere, quin veniam a miti patre facile consequatur. Itaque mittendum esse ab illo procuratorem cū plenis mandatis, quibus declaret se actis Francofurtensibus, ut actis nullius momenti renunciare, remque omnem Pontificis arbitrio permittere, qui inaugurationem quamuis non rectè factam plena potestate confirmet: mandatum in super Caroli, quo imperium eiurat, coram Pontifice produci debere, quod licet ad Septemuiros tantum dirigatur, tamen defectum hunc abundè ab eo qui plenam potestatem in huiusmodi rebus

habeat, suppleri, & ad Pontificem ipsum extendi debere.

Pontifex instanti Gufmanno vt admitteretur, secundum hæc respondit, quoniã Carolus apud nullum alium, nisi se, Cæsareã dignitatẽ eierare, nec Ferdinandus eam citra Pontificis consensum accipere potuerit, ipsum intra tres menses iis quæ à Cardinalib. proposita sunt, satisfacere debere: nec interea Gufmannum admitti posse. Eodem tempore Philippus Hispaniarum rex, vt Ferdinando patruo aduocationem in eo negotio speciosam atq; officiosam præberet, Frãcisco Vargæ apud Senatum Venetum Oratori suo mandauerat, vt Romã profectus rem suo nomine precib. enixis commendaret. Huius preces Pontifex nihil moratus est, quin & Joannem Figueroam a Philippo Romã missum, cum vrbs portas attingeret, iniuncte sè aditu Pontifex prohibuit: caussatus Figueroam, Mediolani antea præfectum, coniecto in carcerem tabellario Pontificio, in grauissimas sacræ censuræ pœnas incurrisse, quatenus id Vargæ potius altu factum nonnulli scribunt, qui Figueroa reiecto in ipsius locum se suffectum iri speraret, idque Cardinalium quorundam, atque adeo Carafarum interuentu, ad quorum nutum Vargæ res heri sui se administratum receperat. Vbi verò de Pontificis voluntate Ferdinandus ex litteris Gufmanni cognouit, sine mora rescribit, mandatque vt nisi post triiduum a mandato accepto admittatur à Pontifice, ipse rebus compositis Romã discedat: de uinatione ante facta, se quando a Cæsare ad Pontificem sit legatus, vt more maiorum filialem honorem ei exhiberet, nec tam longo tempore, non absque Cæsareæ maiestatis imminutione, ad mandata exequenda admitti potuerit, Romã discederet, vt Cæsarem de iis quæ acciderant faceret certiores, qui re cum Septemviris expensa, quod imperiali dignitati conveniet, innox equatur. Instante igitur Gufmanno, Pontifex tandem spe sua frustratus, nec tamen pacatior redditus, in Id. Quintileis, coram vii. Cardinalibus, tum ob causæ grauitatem prolixè se excusat, quod non prius petitioni Gufmannicæ satisfecerit: cum verò satis temporis non fuerit sibi, vt capita à Cardinalibus proposita potuerit expendere, neque ipsi Gufmanno vacet, vt diutius Romæ commoretur, licere ipsi cum volet abire: se verò quamprimum ad Cæsaream maiestatem (ita Carolum de monachatu, non de imperio cogitantem, appellabat) legatum missurum, quibus dictis cum Gufmannus quid de protestatione facienda in mandatis haberet indicasset, Pontifex respondit id sibi probari, & tum

& tum sibi tum Cæsareæ maiestatis bono cessurum. Itaque protestatione, sicut iussus erat, facta, ac salute amicis dicta, Gufmannus ab vrbe discessit. Mortuo dein Paulo IV. qui extinctus est 18. Augusti 1559. Pius IV. imperatoriam dignitatem à Carolo in fratrem Ferdinandum translata, ratam habuit, & eius tanquam legitimi imperatoris legatos honorifice excepit.

Porro quid in Comitibus Augustanis eodem anno transactum sit circa religionis negotium, ita se habet. Caroli V. magnâ pompâ celebratis exequiis, colloquij Vormatiensis de religione acta coram Imperij ordinibus publicè recitata sunt: ex quibus cum nulla spes conciliationis affulgeret, Ferdinandus Cæsar œcumenicæ Synodi instaurationem se procuraturum promittit, ac ut eius decretis parituros se recipiant omnes, moderata oratione deposcit. Verum contradicentibus Saxonis ac coniunctorum principum legatis, & quando per concilium Pontificium nulla concordie in eundem spes esset, Passauiensem conuentum, & Augustanum de pace decretum urgentibus, Cæsar cum in proposito perseveraret, illi se quoque liberum & vniuersale in Germania concilium non impedituros ostendunt, modò legitimè celebreretur, nec à Romano Pontifice, sed ab Imperatore dicitur indictum; dum Pontifex in eo non tanquam præses & iudex, sed partis loco sedeat, se concilio summittat, præfatisque ac theologis, iusiurandum, quo ipsi deuincti sunt remittat, ut liberè citra metum dicere possint sententias: dum pro norma iudicij sit sacra Scriptura ac solam Dei verbum, eiectionis traditionibus humanis, consuetudinibus cum verbo Dei pugnantibus, & Romanæ Ecclesiæ consensu explorato: dum Theologi qui Augustanam confessionem amplectuntur, non solum audiantur, sed in controuersis decidendis sententias dicant, eisq; idoneè caueatur, ut non tantum securè eò accedere possint, sed libertas illis decreto Augustano concessa citra fraudem salua maneat: capita controuersa non secundum suffragiorum numerum, ut in ciuilibus controuersis fieri consuevit, decendantur, sed iuxta diuini verbi præscriptum ac regulam sanciantur. Ante omnia, Tridentinæ Synodi, ut vitio coactæ, acta cuncta ac decreta rescindantur, & denuo retractentur. His conditionibus in Concilium consentire se paratos demonstrant Protestantes. Quòd si à Pontifice obtineri nequeat, ut religionis pax & Passauiensis conuentus decreta seruentur, subsidium petunt à Cæsare, qui de concordia nouis istis legibus sarcienda

desperans pacem religionis confirmat, aliáque negotia ad publicam quietem pertinentia componit.

Passauiensis conuentus decreta, pacificationisq; à Carolo V. & Ferdinando tunc Romanorum rege cum Imperij principibus confirmatæ & obsignatæ summam Lectori exhibere necessarium duximus. Formula & articuli hi fuerunt. Nos Ferdinandus, &c. fatemur cum bellicos motus istos in Germania, ex Philippi Landgrauij Hassiæ custodia, præcipuam originem & causam habuisse intelligeremus, adducti amore & cura salutis, & pacis Imperij publicæ, fratrem nostrum Carolum V. Imp. amanter rogauimus, vt deliberatione Landgrauij, & cohærentibus negotiis, quæ causam bello præbuisent, amicam transactionem instituere nobis liceret. Quod cum à Cæsare impetrassemus, Nos & filius Maximilianus rex Bohemiæ, cum Mauricio Saxoniae & Alberto Bavariae duce, præteritis Paschæ diebus, Lyncij conuenimus, & post varias deliberationes vtile ac necessarium iudicamus, alterum conuentum xxvi. Maij in hac vrbe Passauii instituere, & Electores ac Principes imperij adscriptos velut intercessores simul adhibere. Itaque nos & dictus Elector Saxoniae & reliquorum quinque legati; nomine Moguntini Daniel Brendel, Coloniensis Henricus Saltzburg, Treuerici Philippus à Winnēberg, Palatini Friderici Ludouicus Comes in Königstein, Joachimi Brandenburgici Adamus Trode: deinde Ernestus archiepiscopus Saltzburgensis, Mauricius Dryopolitanus, Wolfgangus Passauiensis, & Albertus Bavariae dux, in propria persona: Nomine verò Johannis Brandenburgici Bertholdus Mandelflo & Andreas Zoch, Guiljelmi Juliacensis, Guiljelmus Keteler, Philippi Pomerani Jacobus Zitzewitz, Christophori Wirtembergensis Theodericus à Plenningen, comparuerunt, cum quibus causam tractare cepimus. Ac primùm Electoris Saxoniae & confœderatorum Principū postulata & grammata, duobus scriptis exposita accepimus & expendimus, & re accuratè deliberata, sequentes articulos & media pacis proposuimus.

1. Elector Saxoniae & fœderati Principes, ante xii. Augusti ab armis discedent, & Cæsareæ Maiestati ac Imperio obediētes erunt, copias sine vllius detrimento dimittent; vel regi Ferdinando militare sinent, vrbes Imperij & alios status, quos armis sibi adiunxerunt, patentibus literis ab obligatione liberent.

2. Philippus Landgrauius Hassiæ, conditiones in Salinis Saxo-

Saxonici ipsi præscriptas, denuò ratas habebit & perficiet, nec custodiam suam ulcisci conabitur, sed ut obedientem Principem decet, deinceps se erga Cæsaream maiestatem, nos & Imperium getet. Ambo etiam Electores, Saxo & Brandenburgicus, & Palatinus Wolfgangus, obligationem antea datam renouabunt, & reginæ Mariæ, vel ipsius præsidenti Machliniensi ad vi. Augusti diem tradi curabunt. His factis Landgravius custodiâ liberabitur, & ad ii. vel 12. Augusti in arce sua Rinfels sistetur. Cæsar etiam militum copias aduersus Saxonem, Hassum & socios, iam conductas, aduersus eos qui pacificationem hanc accipient non conuerteret, nec in eorum ditiones collocabit. Permittit etiam Cæsarea maiestas ut Landgravius inchoatam vrbis Castellianæ munitionem perficiat.

3 Executionem quoque sententiarum in controuersia Nassauensi planè inhibebit, donec liberato Landgrauio amica compositio inter partes institui possit, vel per vtrinque delectos Electores & Principes arbitros, causa recognoscatur, & intra biennium decidatur. Administrator ordinis Teutonici & Henricus Brunsvicensis, actiones occasione præteriti belli Smalcaldici aduersus Landgrauium institutas, vel instituendas, inhibebunt, donec grauamina, ad publicam imperij Rempublicam pertinentia, per Mauricium & Hessum in hoc conuentu proposita tollantur.

4 Quòd ad religionem, pacem, & iustitiæ administrationem in Imperio attinet, pax religioni vsquè ad proxima comitia dabitur, in quibus de ratione hoc dissidium amicè componendi, vel per concilium generale, aut nationale, vel colloquium, vel communem imperij conuentum deliberabitur. Hunc de Religione articulum rex Ferdinandus & Electorum ac Principum legati, in eodem conuentu Passauensi scripto peculiari ita declararunt, ut constans & perpetua pax in causa religionis, siue componatur amicis rationibus, siue non componatur, inter Cæsaream & regiam maiestatem, electores, principes, & status imperij seruetur, & ex confessorio iudicij Cameræ coniuncti Augustanæ confessioni deinceps non excludantur.

5 Articuli ad libertatem Germanici imperij pertinentes à Mauricio exhibiti in comitiis expedientur. Ad consilium verò Cæsaris aulicum, quod imperij negotia tractabit, consiliarios Germanicos Cæsar adhibebit, & Germanica negotia non nisi per Germanos tractari sinet: libertatem

verò Germaniæ patriæ suæ non imminuet, sed omnibus viribus augere studebit. Ac ne Mauricius, & fœderati hos articulos neglectum iri metuât, Ferdinandus & Maximilianus spondent, se vnâ cum Principibus & Electoribus primo loco in Comitibus hæc negotia Cæsari proposituros, ac vt ad exitum deducantur, aduturos esse.

6 Ad Galliæ regem quod attinet, ex legati illius oratione apparere quædam ad communem Imperij pacem, quædã ad ipsum priuatim spectantia ab eo postulari. Cum autem publicæ pacis in Germanico Imperio cura ad Cæsaream maiestatem, Electores & Principes pertineat, de priuatis suis negotiis per electorem Saxoniam ad nos referre poterit, vt Cæsari postulata ipsius à nobis exhibeantur.

7 Qui ob Smalcaldicū bellū à Cæsarea maiestate bonis exuti vel proscripti sunt, Palatinus Otho Henricus, Wolfgangus princeps in Anhalt, Albertus comes Mansfeldicus, cum filiis Joanne, Wolrado, & Carolo, Philippus comes ad Rhenum, Christophorus comes Aldeburgicus, Joannes Baro in Heidec, Fridericus à Reiffenberg, Georgius à Reckenroth, Sebastianus Scherthle, & cæteri in gratiam Cæsareæ maiestatis recipientur, & in possessiones ac bona sua restituentur: modò deinceps Cæsari & Imperio sint obedientes, & qui in Gallia militant, intra sextam hebdomadam in se declarent, & post trimestre in Germaniam redeant.

8 Quibus damnum hoc bello datum est, nullam eo nomine litem mouebunt fœderatis. Omnibus qui hoc bello aduersus se militarunt, Cæsar ignoscet, etiam Alberto Brandenburgico, si ab armis discedet, & copias ante diem dictum dimittet.

9 Inter Henricum ducem Brunsvicensem & nobiles bonis ac domibus suis ab eo exutos, Saxo & Brandenburgicus Electores, & Joannes Brandenburgicus, & Philippus Pomeranus, velut commissarij Cæsaris, intra trimestre amicè trāfigēt, & Nobiles saluis actionibus cæteris restituent. Idem Commissarij controuersias ducis Henrici Brunsvicensis cum vrbibus Brunsviga & Gossaria diriment. Sed cum Gossariensibus à se obsessis dux Henricus paulò ante pro suo arbitrio transegerat.

Hæc Cæsar pro se & successoribus, & cōfœderati Principes, Mauricius Elector Saxoniam, Otho Henricus Palatinus, Joannes Albertus dux Megalopolitanus, & Gulielmus Lādgravius Hassiæ pro se & heredibus, & omnibus qui hoc bello ipsis militarūt, & Ferdinādus ac Maximilianus, Reges, Electores,

lectores, Principes, Ecclesiastici & Politici, pro se & suis, rata habent, & perpetuò fideliter obseruatuos & defensuros promittunt. Exempla verò huius recessus tria, Regis Ferdinandi & Electorum Moguntini ac Palatini, Archiepiscopi Saltzburgeris, Alberti Ducis Bauariæ, & Mauricij Saxonis ac Guilielmi Hessi, propria manu subscripta, & appensis sigillis confirmata sunt: quorum vnum Cæsareæ Maiestati, alterum Ordinibus Imperij, tertium Electori Saxonie & sociis tradita sunt. Actum Passauij 11. Augusti anno Christi MDLII. regnorum nostrorum, Romani XXI. Cæterorū XXVI.

Hæc ideo descripta sunt in Ferdinando, vt Caroli & Ferdinandi moderationem, in publicæ pacis procuratione & sincera conseruatione lector intuens, alastores detesteretur: qui Germaniam bellis civilibus laceratam videre percipiunt. Nunc ad Ferdinandum Cæsarem reuertor, & alia quædam attingo, quæ politicum Imperij statum respiciunt. Primis imperij auspiciis Ferdinandus memorabile ac plenum æquitatis iudicium tulit. nam cum ex superiorum bellorum occasione, quibus Albertus Brandeburgensis immani licentia bacchatus Franconiam & finitimas prouincias magnis claudibus affligerat, magna controuersia exorta esset inter Alberti iam mortui agnatos, quibus propter antiquum fœdus Saxonie & Hassie principes se adiunxerant, & Franconie episcopos ac Senatum Noribergensem, quod illi occupata agnati bona sibi restitui, destructarumque arcium damna sarciri debere contenderent: si quando nihil à pacis constitutionibus & imperij decretis alienum fecissent, contra vt sumptus in exequenda imperij sententia aduersus Albertum proscriptum lata facti refunderentur, postulabant. Hic Cæsar, qui controuersiam eam non priuati iuris esse, sed ad publicam tranquillitatem spectare videret, quamuis contra Albertum facta à fœderatis, rectè facta essent, tamè cum morte eius crimen extinctum & odium quadantenus expiatum videretur, vt concordiam inter primarios imperij procures, episcopos ac ciuitates seruaret, damnorum à Brandeburgica familia exceptorum rationem haberi voluit: & cum anno MDLVII. mense Martio fœderati vniuersam à se occupatam regionem Georgio Friderico Alberti agnato & hæredi restituisent, insuper Cæsar censuit, vt pro arcib. dirutis CLXXV. millia aureorum Brandeburgico dependeret. cui sententiæ postremò, vt damnosam belli aleam effugeret, priuatis rationib. publicæ quieti posthabitis, illi assenserunt.

Eodem hoc anno, XVII. Cal. Maias, Melchior Zobelus epi-

scopus Vitzburgensis, Franconiae dux, Herbipoli in ciuitate sua à quindecim sicariis cōfoditur, inaudito à multis seculis in Germania facinore. Vilelmi Grombachij equitis Franci iussu id factum paulò post compertum est: vnde natum bellum, de quo prolixè in Maximiliano II. agitur. Cæterum Germania sub pacifico principe & Cæsare Ferdinando quieuit vsque ad anni 1561. initium. Tunc enim Pius IV. pontifex missis legatis ad Cæsarem pacem publicam turbare mōitus est. Iis oratores à Cæsare adiuncti Principes protestantes Naoburgi ad Salam in Saxonia congregatos conuenerunt, & hortati sunt, vt ad Synodum Tridenti indictam & legitimè celebrandam accederent, vt lamentabili religionis discidio & secutis inde Germaniae calamitatibus salutaris tandem finis imponeretur. Iis re deliberata à Principibus responsum, se inuictissimo Cæsari propria sollicitudine & amore erga rempublicam ac ipsos reuerenter admodum gratias agere. Ad Concilium quod attinet, non recusare liberum, Christianum, & vniuersale, in quo non pontifex Romanus, sed verbum Dei, pro iudice sedeat, iureiurando Episcopis remisso, & Augustanae confessionis ordinibus facultate decernendi permessa. Multa alia Principes repetierunt præcedentibus comitiis, vbi de Religione actum fuerat, proposita: Ferdinandum etiam ad pacis publicae conseruationem suppliciter hortati sunt, & legatis responderunt, nullam se Pontificis iurisdictionem agnoscere, neque verò opus esse, vt Pontifici quid suae voluntatis sit in concilij negotio, cuius indicendi aut habendi potestatem ipse non habeat, aperiant: abundè id sæpius fecisse, & Cæsari suam mentem reuerenter exposuisse. Ita dimissi legati. Maximilianus, Ferdinandi maior natu filius, Romanorum rex renunciatur Francofurti 24. die Nouembris 1562. & paulò post coronatur. Pridie huius electionis Hibraymus Bassa Solimani ad Ferdinandum legatus, cum per Germaniam Francofurtum peruenisset, quatrIduo post ad Cæsarem admissus, lingua Sclauonica, admodum magnifica oratione, salutauit, felicem administrationem & vitam ei à Solimano precatus, amicitiam Turcicam detulit, petiitque, vt quemadmodum captiuos Christianos in eius gratiam dimiserat, vicissim Turcae captiui à Ferdinando liberarentur, fœdere in octo annos inuiolabili percussio: tum porrectis Solimani literis, munera etiā pretij ingentis obtulit. Sūma literarū erat, missū Hibraymū cū Augerio Grislenio

Busbequio Cæsaris ad Solimanum Legato, vt fœdus in octo annos percuteretur, quibus singulis xxx cio. Hungaricorum pro tributo dependerentur: tum de limitibus appositæ sunt conditiones, quos neutri citra pœnas fœdere comprehensas cum maleficio egredi liceret. quibus conuentis pace confirmata, Cæsar Bassam amplissimis donis auctum ad Solimanum remisit.

In eo conuentu Septemviri Protestantes, alij Principes & ordines, Augustanæ confessionis socij, suam de Concilio in conuentu Naoburgensi promissam sententiam scripto comprehensam exhibuerunt: in qua causas exponebant, cur ad impium (sic loquebantur) Concilium à Pio IV. indictum non accedant, addita conditionum commemoratione, quibus in Comitibus imperialibus aliisque conuentibus ad Concilium generale, pium, liberum, legitimum, in Germania celebrandum antea prouocauerant, & tunc quoque prouocabant. Tandem sub exitum Septembris, solutis Comitibus Cæsar Francofurto discedit. Ab eo tempore ad Ferdinandi obitum, turbis ciuilibus agitata Gallia à Germanis Principibus Pontificiæ & Augustanæ confessionis obtinuit auxilium. At sub placida Ferdinandi administratione, fœdere octenni cum Turcis sancito, Imperium multa quiete gaudens vixit.

Quum autem Ferdinandi Cæsaris præcipuâ curâ, controuersiarum cruentarum inter Daniæ & Sueciæ reges compositarum fuissent anno 1564. Galliæque & alia regna pace fruerentur, tandem Deo placuit ipsi Cæsari concedere pacem, cui antea tranquillam senectam, florentem autoritate, gratia & laude apud omnes, quam multi alij potentissimi bellatores quos ad extremum fortuna destituit & euertit, non adepti sunt. In ipso autem vere apparuit exemplum huius diuinæ promissionis, Beati mites, nam possidebunt terram. Pietas & clementia Ferdinando fructuosæ fuerunt, & amplum atque felix ipsi pepererunt imperium. Exitus etiam illius planè congruit ad dictum, Plantati in domo Domini etiam in senecta floreant. In morbo quem ex assiduitate laborum & curarum contraxerat, vera fide conuersus ad filium Dei insignia testimonia pietatis suæ in Deum, spei & patientiæ edidit, & in vera inuocatione filij Dei placidissimè discessit xxv. die Iulij, anno cioio lxiiv. longa tabe consumptus. Vixit annos lxi. menses iv. dies xiv. horas xx. Ex vnica vxore Anna suscepit quatuor filios, Maximilianum natum anno

cio 15xxvii. Ferdinandum cio 15 cxxix. Johannem cio 15 xxxviii. Carolum cio 15 xl. & vndecim filias Elizabetham, Annam, Mariam, Magdalenem, Cathariam, Leonoram, Margaretam, Barbaram, Ursulam, Helenam & Johannam. Ex tot liberis duodecim superstites reliquit. Elizabetha ac deinde Catharina Sigismundo Augusto Poloniae regi locatae sunt: ceterae singulis ferè Germaniae & Italiae Principibus nupserunt. Sed nulla re felicior fuisse videtur Ferdinandus, quàm successore Maximiliano, qui paternis vestigiis insistens cum raræ prudentiae & equitatis laude imperium post patris excessum administravit. Imperium solus vii. annos Ferdinandus rexit, princeps antea suis coloribus ad viuum depictus, cuius præcipuum studium fuit pacis in Imperio & in Ecclesia procuratio. Quemadmodum in impetu Turcarum, cui inerat viribus erat, sustinendo atque frangendo mora & arte vti optimum factu experientia didicerat, sic & in religionis negotio non igne & ferro grassari, ad quod ipsum & Galliae regem plerique hortabantur, sed colloquiis, disputationibus, amicis collationibus, conciliis denique siue nationalibus, siue Oecumenicis, rem gerere tutius iudicabat. Itaque cum videret, concilio Tridentino iam ad exitum perducto, quantum ad Germaniam & suae ditionis populos parum profectum, seriòque animadverteret sibi à Legato Pontificio Cardinali Morono data verba, quò à postulis suis & communibus cum rege Galliae initis consiliis discederet, quod ab alieno ope tantis malis subsidium frustra expectauerat, à propriis sibi sumendum existimavit: & Maximiliani filij, optimi iuxta ac prudentissimi Principis, consilio usus, de controuersis Augustanae confessionis articulis amicè conciliandis seriò cogitare coepit. Sed dum mediis quarendis vacat, nec idoneam conciliationis viam inuenit, mors accedit atra, quæ cogitationibus, in genere quidem, præsertim si zelum spectes, tanto heroe dignissimis, indixit silentium. At Ferdinando sua laus maneat perennis: nam & in magnis multum voluisse sat est.

M A X I-

MAXIMILIANVS II.

RÆLIVM atrox] inter Daniæ & Sueciæ reges commissum fuerat, multis militum millibus vtrunque desideratis, paulò ante Ferdinandi Cæsaris obitum. In Vngaria Turcæ magna manu grassabantur. Germania intestinis morbis laborabat. Imperio protectorem excitavit Deus Maximilianum II. principem sapientissimum à Septemviris electum, qui de rebus Vngaricis ante omnia sollicitus, quamprimùm curavit, vt hostium progressus reprimerentur. Ideò Lazarus Suendus, nobilis Suevus, consilio, vigilantia, fortitudine, celebritate, & disciplina militari inclytus, sub Maximiliani initiis multas arces & dominia Vngariæ amplissima Turcis feliciter eripuit, atque Maximiliano subiecit: vnde facillimi aditus & progressus in Transsylvaniam patuerunt. Cum autem Augustus Saxonie Elector belli Vngarici difficultatem non ignoraret, Cæsareano exercitui mille equites selectissimos suis impensis ad quinque menses subsidio misit, quibus alij ccc. Volones accessere, magna parte nobiles, quorum obedientiæ ac fortitudo militaris in eo bello maximè enituit. Comes Salmensis consilio inito cum Albæ regalis Iudice quodam, urbem fatali stratagemate occupasset: sed à Cæsare tempestiuè monitus pedem re infecta retulit. Causa fuit, adlocutio quædam de pace, quam per legatum inchoatam Cæsar absolutam cupiebat. Princeps enim, si quisquam alius suo seculo, fuit quietis, præsertim in laceræ Vngariæ gratiam amantissimus.

Eodem anno cio idlxiv. Pontifex misso in Germaniam Vintimiliensi episcopo egerat, vt concilium Tridentinum promulgaretur, & Ferdinandus Cæsar quàm se paratum ad obsequium ostendebat, tam instanter vrgebat, à Carolo archiduce & Alberto Bauaro admonitus, suorumque periculo incitatus, vt gratia calicis etiam laicis (vt vocant) à Pontifice fieret, eamque in rem Viennâ ad eum literas dederat xvi. Calend. Mart. cum Non. Febr. Bauarus itidem ad Pontificem scripsisset, quibus & calicis vsum petentibus concedi postulabat, idq; ambo illi Morono & Lotharingo Cardinalibus & Archiepiscopis imperij Septemviris probari aiebant, tum etiam petebant, vt ratio iniretur,

qua non solum sacerdotes, quia assertis suis coniugiis seipso ab Ecclesia separassent, retentis utcumque in contubernio assertis illis vxoribus, eidem Ecclesiae reconciliari possent: sed etiam benignè indulgeretur, ut ad exiguas Catholicæ religionis reliquias conseruandas iis locis, in quibus presbyteri eo numero, qui sufficiat, haberi non possunt, ab episcopis viri laici iustæ ætatis ac doctrinæ, vitæ inculpatæ ac bonæ famæ, ad ministerium altaris & alia sacerdotalia munia ordinari & admitti queant, & alterum quidem concessit Pontifex, alterum omnino negauit. Quapropter Maximilianus Cæsar aliquot mensibus post Ferdinandi Patris obitum, per Prosperum Arcuensem Comitem, datis ad Pontificem literis mense Nouembri, cum eo egerat, ut quo ad sacerdotum coniugia, aliquid de seueritate remitteret, & Noricis, Boiis, Quadis, Marcomannis & Pannoniis ea in re gratificaretur. Nam calicis concessionem eum fructum, quem optet, minimè adferre posse, nisi & ea in parte penuria sacerdotum laborantibus prouinciis subueniatur: nec rem diutius differri debere: alioqui timendum esse ne breui eò deueniatur, ut ne hoc quidem remedium sero adhibitum huic lethali Ecclesiae vulneri sanando sufficiat, & beneficij sperati procrastinatione fiat, ut semper difficilior eius curatio sit.

Addita literis erat succincta argumentorum pro Sacerdotum matrimonio contra cœlibatum enarratio, cum mandato, ut breuis ille commentarius Cardinalibus communicaretur: cuius summa hæc erat, Negari non posse vtriusque testamenti testimoniis vxores sacerdotibus permitti: & constare, Apostolos ipsos, paucis exceptis, coniuges habuisse: quòd autem Christus mandauerit, ut post eorum vocationem se ab vxoribus separarent, nullo loco reperiri. Liquere item in prima Orientali & Occidentali Ecclesia, usque ad tempus prohibitionis à Calixto factæ sacerdotum coniugia libera ac licita fuisse. proinde cum natura nostra fragilis sit, & omnium ætas in adolescentia ad malum prona, cum caro sit stimulus peccati, & arctissima sit continentiae via, paucique reperiantur qui carnis stimulum non sentiant, & in igne positi non ardeant, sitque talis ignis concupiscentiæ ad perniciem deuorans, Dionysium Corinthi episcopum prudentissimè Pinytum suffraganeum monuisse, ne cœlibatus onus tanquam necessarium fratribus imponeret, sed infirmitatis plurius haberet rationem. Sic Paphnutium in Nicæna synodo honorabileis confessum nuptias, & concubitum

bitum cum propria vxore castitatem esse asserentem, suasse Patribus ne cœlibatus legem dicerent: grauem quippe esse causam, quæ aut ipsis sacerdotibus aut eorum coniugibus scortationis causam præberet. Id si olim sanctè ac sapienter dictum, & vt inde honestati, hinc infirmitati hominum subueniretur, necessarium existimatum est, nunc profectò hoc infelici seculo verum esse, quo vix inter multos vnus reperitur, qui castum præstet cœlibatum. nam omneis ferè publicos esse scortatores, cum maximo animarum discrimine & populi offensione. Præterea, eam Sacerdotum esse penuriam, ob vetitum matrimonium, vt scholæ theologorum apud catholicos vacuæ sint, & spretis episcopis omnes ad sectariorum scholas profugiant, ibique qualiquali manuum impositione accepta se passim ingerant, sintque Ecclesiæ Catholicæ, supra quàm credi possit, dedecori: qui tamen libertate coniugij permissa, omnes in Ecclesia nobiscum mæperent.

Proinde, ex Ecclesiæ bono videri, vt ipsa contra regulæ seueritatem ea in re aliquid indulgeat, & liceat viris sacram vitam professis, vel in cœlibatu permanere, vel matrimonium contrahere. Dein, vt honesti mariti, qui docti & Ecclesiasticarum rerum periti sint, ad sacros maiores ordines admittantur. Postremò, vt cum Sacerdotibus, qui iam antea contra constitutiones sacras matrimonium contraxerint, in tanta ministrorum paucitate dispensetur, & ij per Ecclesiam gratiòse tolerentur, ac denique vt ministrare possint ipsorum conscientis relinquatur. Valde enim absurdum esse, sacerdotes conjugatos remouere, scortatores verò, qui contra legem diuinam & humanam simul peccant, delinquentes pati. quod si ij castitatis voto adstringendi videantur, certè ad sacerdotium promoueri non debere, nisi qui prouecta iam ætate sint, & de quibus spes certa concipi possit, vt cœlibatum piè & inuiolatè colant. Nec verò satis firmum eorum argumentum videri, qui propter conseruanda bona Ecclesiastica cœlibatum mordicus retinendum censent: quippe iis reputandum esse, an deceat Ecclesiam tot animarum periclitatione conseruandis bonis inuigilare, cum eorum indemnitati per solemneis descriptiones, perque alias eiusmodi legitimas cautiones abundè prospici possit. His tamen rationibus & argumentis, quantumuis instante Cæsare, & re ipsa urgente, nihil à Pontifice, iam post Concilium semel dimissum securo, impetrari potuit.

Nec à proposito tamen Cæsar destitit, sed primis impe-

rij auspiciis, vt ditionum suarum populos partim captata quibus poterat iustis rationibus ipsorū beneuolentia, partim impendentis periculi ostentatione, ob cruentum in Vngaria contra Turcas bellum, ad constantiam hortabatur, & pecuniam, milites, arma, cæteraque ad tantum bellum necessaria parabat, cūque videret, in Bohemia præcipuè & Pannonia superiore passim fremere homines, quòd de calicis in Cœna vsu & sacerdotum coniugio à Tridentinis patribus postulato non esset satisfactum, vt eos placatiores & paratiores ad omnia haberet, & ipse apud Pontificem vrgebat, vt promissa quorum spem Ferdinando & sibi à Pontifice per Cardinalem Moronum, dum Concilium vrgeret, factam meminerat, tam necessario tempore representaretur. Nec abnuebat omnino Pontifex, cuius potestati hoc negotium à Concilio indecisum permissum fuerat, à Morono persuasus, & ab ea re antea non ita alienus, sed Cardinalis Paceci instigatu, Philippus Hispaniarum rex exemplum in Belgio veritus Petrum Auilam eodem tempore, quo Cæsarem legatos missurum intellexerat, Romam mittit, qui Pontificem ab eo consilio dehortaretur, tanquam Ecclesiæ summè pernicioso, his maximè rationibus: quòd minimè expectandum esset, vt ea re sectarij placati ad officium redirent, sed potius verendum, ne hoc illis ad maiora audenda animos faceret, nam ita ingenium eorum esse, vt non iniquum petant, vt æquum ferant, sed potius ab iis, quæ æquitatis speciem in se habere videntur, ducto initio, per ea ad iniqua postulata impetranda sibi gradum faciant. Itaque potius esse, vt illis spes omnis præcidatur, & moneantur, ad vniōem Ecclesiæ pertinere, ne plus iis quam aliis concedatur: vt cū vnus & eiusdem Ecclesiæ Romanæ membra sint, eadem sacra, ritus, ceremonias cum cæteris colant. Itaque Pontifex, instante Cardinalium collegio, re dilata, & renouata in posterum spe, in præsentiarum Cæsaris petitionem elusit.

Solimanus Turca, qui bellum aduersus Melitenses equites meditabatur, vt vasto commento Cæsarem partim sumptu graui exhaustiret, partim ne vltius in Vngaria progrediretur inhiberet, episcopum Cibiniensem ablegat, qui eum ad pacem cum Joanne Vaiuoda Turcarum fœderato colendam hortaretur, venit & Viennam ad Cæsarem, cum Johannis mandatis, Stephanus Bathorius, Sigismundi Augusti Poloniae regis, qui Ioannis auunculus erat, orator, verum hæc astutè gerebantur à Turcis, vt à cursu victoriæ Maximilianus, cui omnibus rebus impar erat Johannes, auocaretur, &

Solimanus interim vireis suas aliò posset conuertere. Dum hæc geruntur, Principes ac ciuitates ad littus maris Balthici, cōmercio intercluso propter bellum in mari Boræo feruens, non cessabant per legatos Daniæ ac Sueciæ reges vrgeri, vt inclinaret ad pacem. Maximilianus autē statim post Rostochiensem conuentum superiore anno pacis causâ institutū, sed recusatū, per Dani & Saxonis legatos sollicitatus fuerat, vt imperiali mandato omnē ex Germania armorum com meatū ac merciū importationē in Sueciam prohiberet. Cæsar prius promulgari mādātū noluit, quā interpellato rursus de Cōcordiæ rationib. in eūdis Sueco, missōq; ad eū nuncio, vt cōtrouersias cū Polono, Dano, ac Lubecēsis sibi permitteret, & inducias interea coleret. Cū is diutius detineretur, mādātū tādē Decēbri mēse, cū Viēnæ esset promulgauit.

Diuerſa parte cūm Rostochij tumultuaretur, inter Senatū ac plebem orta dissensione, ex eo quòd Senatus publicatū rationum ius ad se traheret, plebs contra auctoritatem suā intercedere debere contenderet, Megalopolenses Duces, Iohannes Albertus, & Vlricus, qui ius sibi in ea ciuitate à multis annis vindicabāt, iuris viam primū erant sequuti, & tādē eò res deuenerat, vt Jo. Albertus intra urbē admissus gubernationis publicæ statum immutaret. Post biduum, ad finem Octobris exercitum introducit, grandem pecuniæ vim in belli suscepti sumptus numerari sibi iubet; postremò, arma ciuib. adimit: vt non iam de controuersis inter se componendis, sed de placando Alberto & intolerabili iugo à cernicibus liberis repellendo consultarent. Dum in eo sunt, & summa dissimulatione Albertus nihil præter ciuitatis tranquillitatem cupere se dicit & rebus constitutis exercitum sine noxa dimissurum semper confirmaret, interuenit aliud quod res compositas planè disturbauit. Nam Vlricus Alberti frater, cūm se in scio expeditionem susceptam, & à Rostochiensibus fratrem admissum indignaretur, exercitum colligit. Cæsar cum mandatis suis aliter vsum Albertum atque voluisset doleret, literis Viennâ Cal. Decemb. datis valdè displicere sibi hanc Alberti expeditionem testatus est, & statim militē dimitti mādāt. Verū Alberto ipsius Cæsaris imperium caussante, quòdq; modū executioni præscriptum egressus esset, excusante, nec cuiquā alij molestiā aut periculū suo limite creaturum spondēte, rursus Cæsar mādātū prius repetit, & cautionē Rostochiensibus datā de priuilegiis eorum non violādis, seruari, ac fūdos & prædia in primā obsidione occupata restitui iubet, cūmq; rē omnē ad Megalopolēsiū fra-

trum certamen redire cerneret, per legatos inter fratres iudicet, & copias dimitti curat: eò magis de hoc discidio componendo sollicitus, quod alterum ex fratribus Dano, cuius affinis erat, alterum Sueco fauere intelligeret: & vereretur ne ex ea occasione bellum externum in Germaniam attraheretur, & ita auxilia ad bellum Turcicum necessaria retardarentur. Tandem, post varias turbas legatorum prudentia pacatas decretum est vt arx Rostochiana in Cæsaris tanquam sequestri potestatem permitteretur, & aliquanto rursus tempore elapso controuersia omnis sub anni 1566. initium est composita, Megalopolenses vrbe egressi abeunt, Vlricus danum, Albertus in Borussiam ad socerum suum contendit, vt ex rerum inibi turbatarum occasione aliquod emolumentum caperet.

Inter hæc Cæsar etsi de induciis cum Solimano non desperaret, tamen per indicia & captiuorum confessiones certior factus ad arma Vngariæ inferenda Turcos se comparare, & Iuliam ac Sigethum oppugnate decreuisse, se quoque ad bellum parat, & comitia Augustam Vindelicorum indicit, vbi in commune ad propulsandos communis hostis impetus consultaretur, & in eam rem vires ac sumptus suppeditarentur. eo ipse ante alios Principes venit. Actum de pace firmanda inter Danum ac Suecum, inter nonnullos Germaniæ Principes, de subsidio contra Turcas, de pace publica, de cameræ Imperialis emendatione, nonnullisque aliis ad Imperij dignitatem pertinentibus. Sed urgente belli Turcici mole, omnes controuersiæ, & de religione expostulationes in aliud tempus dilatae sunt. Comitibus interfuit Franciscus Commendonus Cardinalis, Pij V. pontificis nomine, cum mandatis, vt si religionis negotium in Comitibus ageretur, ipse suo nomine publice protestaretur, & Pontificem in cunctos qui aderant tam seculareis, quos vocant, quam ecclesiasticos principes suæ censuræ gladium districturum interminaretur, contra Cæsarem imprimis, quem imperio, regnis ac ditionibus, successionibus & iuribus, quæ in Hispaniæ regno ei competeabant, priuaturus esset. Quum res alio loco tunc essent, scripsit Commendonus ad Pontificem, & protestatione ea nihil opus fuisse monuit. Verum homo imperiosus, & qui nullas rationes voluntati suæ contrarias admitteret, alteris mandatis enixè magis quàm prius iniunxit, vt si mentio vlla de religionis negotio in Comitibus fieret, publicè protestaretur, & Cæsarem atque alios principes Pontificis nomine à communione Christiana excluderet.

tet. Sed neque secundis mandatis Cardinalis, Pontifice prudentior, paruit: & commodum accidit, ut cum secunda mandata venerunt, iam illud caput in aliud tempus dilatum esset. Non cessabat tamen Pontifex Cæsarem imperiosè per Commendonum monere, ne quid tale in deliberationem in Comitibus deduci in posterum pateretur, in eo perniciosè peccasse Carolum V. qui dum se negotiis sacris immiscet, confessionem Augustanam à Philippo Melanchthone conscriptam in comitiis proponi passus esset, & alio postea remedio auctoritate Cæsarea intempestinè usus, dū ita religioni consultum putat religionem in discrimen reuocauit. id rerum confusione & turbis quæ postea in Germania incrementum sumpserint causam dedisse, facturūque melius maximum alioqui Imperatorem fuisse, si venienti malo, cuius principia semper infirma sunt, maturè ac validis remediis occurrisset, nunc libertate pessima in imperio permissa Spiritum vertiginis inter Germanos regnare, & quot homines à Romana religione dissident, tot sectas esse, fluctuantibus in incerto opinionum salo ingeniis, & cum locorum mutatione pariter mutantibus, eam opportunam occasionem à Deo oblatam videri, ut malo repestiuum remedium adhibeatur, dissidentibus partibus, quæ bene cōuenientes difficilius ad officium reduci possent. In primis procurandum esse, ut concilium nuper Tridenti celebratum ubique in Germania publicetur: & si per vniuersam Germaniam nō possit, saltem in ciuitatibus quæ maiorum religionem retinent, promulgetur, & quoniam episcopi quominus diocesanas Synodos celebrare possint, eo impediuntur, quod Metropolitani, à quibus initium fieri debuit, nondum suas celebrauerint, agendum cum Moguntino ac cæteris archiepiscopis, ut concilium Tridentinum in Synodis suis recipiant, ut eorum exemplo suffraganei in diocesi quisque sua illud publicandum curent, monendum verò Coloniensem, ut confessioni iuxta Concilium Tridentinum promulgatæ, & in cuius verba tot aliarum Gentium episcopi, etiam in Germania plerique iurauerunt, & ipse subscribat: si facere detrectet, censuræ ecclesiasticæ subiiciatur, & Septemuirali dignitate abdicetur. Hæc prius ille Pontifex.

Is præterea prouidendum esse Cæsari volebat, quandoque contigerit Magdeburgicum præfulem nuper electum fatis concedere, ne Septemuir Saxo in eam matricem totius Germaniæ Ecclesiam, uti iam in tres vicinos episcopatus fecerit, manus iniiciat, eandem de Argentinenſi epi-

scopatu sollicitudinem esse debere : libros sectariorum (eo nomine designans pontificiæ sedis aduersarios) & improbatæ lectionis quantum fieri potest prohibendos esse : pios vbiq̃ue (nempe à Pontificiis scriptos) & publicandos cū cura & disseminandos: præmia viris doctis à præsulibus opulentis proponenda, & seminata vbiq̃ue in ciuitatibus, iuxta cōcilij Tridentini præceptum, instituenda. Postremò, agendū cum Cæsare ac reliquis Imperij principibus, vt quā primū Palatini Septemviri audacia, qui aliam à confessione Augustana in comitiis recepta amplectatur, & præsules vicinorum in ditione sua, tum alibi diuersis vexationib. oppugnet, auctoritate imperiali coerceatur. Quod de Palatino addidit, non frustra fuit: nam Commendonus captata occasione, cū videret Christophorum Wirtembergicū & Volfgangū Bauatum Bipontinū infestis animis in Palatinū ferri, qui præter Romanicam & Augustanā cōfessionem, nullas alias in Imperio admittēdas cōtēdebāt, ita enim in Comitibus decretū esse, Cæsarem adit, & vt tam commodā occasionem Palatinum ex imperio expellendi minimè prætermitteret, admonuit Cæsar habito super ea re principū cōsilio Palatino denūtiavit vt Septēviratu cederet, aut ministros verbi & orthodoxos Theologos ditione sua excluderet. Ille verò heroica animi præsentia, prolatis in mediū sacris scripturis, & se Religionis veræ patronum dignissimum, & nobilissimum Imperij membrum ita Cæsari, principib. & proceribus Augustæ cōgregatis, approbavit, vt quam aduersarij multi sperarant, ipse præclaram retulerit victoriam, ditiones iustè à nōnullis vsurpatoribus vi repetitas cū Religione verè Christiana retinēs. Præterea communis hostis, nempe Pōtificis, astu fieri demonstravit, vt commissis inter se Imperij principibus, publica Germaniæ pax turbaretur. Augustus etiam Saxo Septemvir iam totus in bellum Grombachianum intentus, & qui vereretur ne turbata imperij quiete, hostes maiores animos simul ac vireis sumerent, intercessit, & cū aliis principibus, qui Palatinum oppugnabant, manus coniungere recusauit: itaque Pontificis, Commendoni, pontificiorum, & aliorum coniuratorum conatus, irritus euasit.

Venerat ad comitia Cal. Maiis ad Cæsarem Bernardinus Bocatellus Redonum episcopus de nuptiis Caroli Francorum regis cum Elizabetha Austria Cæsaris filia acturus, à quo quinque post diebus Hispanorum & Thomæ Perrenoti Chantoneti in primis, qui res Philippi Hispaniarum regis apud eū procurabat, cōsiliis & violentia circumuento,

respon-

responsum indignum iuxta & insolentiae plenum scriptis mā-
 datū tulit. Postulabat. n. vt his cōditionibus matrimoniū ex-
 petitum contraheretur. Ante omnia nempe rex Metensem,
 Tullensem, ac Virodunensem episcopatus, insignia sacri im-
 perij Romani membra, in pristinam libertatem ac eū statū
 restituat, in quo steterant priusquā ab Henrico regis paren-
 te occupati ac distracti fuissent, vt rex confestim, bona fide,
 ac sine vlla dissimulatione expressē renuntiet paci & amici-
 tia principis Turcici, seq; Cēsari contra illū coniungat: atq;
 vt vniuerso terrarū orbi de istiusmodi coniunctione ac cō-
 fœderatione certò constet, mox valida auxilia, in regnū Vn-
 gariaē destinet, eāq; in limite suis sumptib. alat. Si contigerit
 vnter Galliaē & Hispaniaē reges bellū oriatur, liberum sit
 Cēsari cū Hispano iurium domus Austriae & Burgundiae
 defensionem suscipere. Hunc scripto viua voce Redonensis
 paulò post respondit, conditiones quæ proponerentur, non
 matrimonij, sed pacis leges videri, quæ victo à victore præ-
 scriberentur; nec verò res Regis eò redactas esse, quicquid
 Hispani iactitent, vt quiduis pati & facere cogatur, qui qui-
 dem extra matrimonij causam, cum se belli Turcis inferen-
 di occasio obtulerit, vt primarium inter Christianos reges
 regem decet, in sumptum & periculi partem vltro ventu-
 rus sit: sed nolle vt potius vxori suæ quàm sibi Orbis Chri-
 stianus ob id obstrictus sit, nā alioqui æqualia omnia esse,
 & dignum regem tali coniuge, eāque verborum modestia
 hactenus negotium tractatum, vt expetendum fuerit alia
 ratione ab eo discedi. Aliis postulatis quum abundē satisfec-
 isset Redonensis, qui Hispanicas artes sapienter detexit,
 dimissus est à Cēsare, qui postea Redonensis animum simul
 & prudentiam laudauit, cum se à Perrenoto & Hispanis de-
 ceptum intelligeret, nihil aliud molientibus, quàm vt rebus
 Gallicis, vel cum Cēsaris iactura, incommodarent, quod &
 Cēsar per Philippum Rheni Comitem, Gallis valdē addi-
 ctum, qui aderat, Redonensi non obscuris verbis significan-
 dum curauit, ita negotium illud omnino tunc intermissum,
 quadriennio post retractatum, ac tandem, omissis istis con-
 ditionibus, confectum est.

In iisdem Comitibus Grombachius cum sociis, qui Herbi-
 polensē episcopū interfecerant, urbē ipsam postea interce-
 perant collecto exercitu, atq; hostiliter expilauerant, pacem
 publicā in Franconia turbantes, noua proscriptione, omniū
 Imperij ordinū consensu aggrauati sunt. Eo miserat Joānes
 Frideric⁹ dux Saxonię, Grōbachij patronus legatos suos, in-
 ter hos præcipuū Henricum Husanum Iuriconsultum, virū

facundissimum, qui proscriptorum negotium apud ordines ageret, & prioris proscriptionis vrgeret abolitionem. Sed is, partim amicis dissuadentibus, partim negotij pondere deterritus, Joanni Friderico, vt proscriptos dimitteret, literis consuluit, eumque salutare monitiones spernentem deserens ad alios transit, quorum consiliis imprudentem principem à concepta pertinacia abduci posse arbitratus est. Solutis Comitibus Cæsar in insula Danubij nauibus conscensis Ratisbonam pergit, ac ciuibus in fidem receptis contendit Viennam. Cum appulisset, die v. Junij, biduo post in Vngaria bellum furenter exarsit. Palotam Turcæ obsident, sed pedem intra octiduum referre coguntur, copiis Cæsareanis ad auxilium obsessorum alacriter accedentibus, atque pridie Calendas Iulias Vesperinium oppidum cum arce partim astu, partim vi expugnant Maximiliani milites, trucidatis omnibus præsidariis Turcis, qui paulò ante captiuorum ingentem numerum crudeliter necauerant. Bassa Pertauus Juliam ciuitatem cum arce tandem obtinuit, Ladislai Keretschinij perfidiâ, cuius ipsum paulò post pudit & pœnituit, serò nimis præsidariorum respectu, qui à Turcis mactati sunt. Paulò ante, nempe Augusti xii. collecto potentissimo exercitu, Cæsar cum suis Viennâ mouit, Altenburgum, vicum duobus miliaribus Jauarino distantem, vbi copiis vniuersis conuentus fuerat indictus. Iis præerat Ferdinandus Cæsaris frater, & dux totius exercitus. Suendius paulò post Tartaros 10000. fudit, Begorum Turcicorum altero interfecto, altero lethali plaga vulnerato, dein arces quasdam expugnauit. Sequentibus diebus multis cladibus Turcæ attriti sunt, nec tamen ab incepta Sigethi obsidione destiterunt, sed tandem arcem, fortiter à Nicolao Comite Serinio, laude immortalis dignissimo heroe, multis Turcarum millibus in variis oppugnationibus tormentorum & gladiatorum vi cæsis, defensam, expugnarunt, Christianis ferè omnibus & Comite ipso interfectis: Solimano ante expugnationem in castris morte sublato.

Tartari & Turcæ tunc victores, mense Octobris & Nouembris tum Vngariam, tam Transsylvaniam miserrimè depopulati sunt. Nam etsi Selymus Solymani successor Vngariâ discessisset, Constantinopolin versus, vt suis rebus maturè consuleret; tamen Joannes Transsylvaniæ regulus, ad cuius auxilium Pertauus Bassa cum innumero Tartarorum equitatu relictus erat, non quiescebat. Tokaium anno superiore sibi ereptum obsedit, Jacobo Ramingero arcem fortiter propu-

propugnante. Dum in incœpto pergit, nūcius adest, Trāssyl-
uaniam igne ferroque à decem Tartarorum millibus deua-
stari. Obsidione relicta, Tartaros primū monet, vt abeant
quieti. Illi in incœpto pergentes, Joannem ad noua consilia
sequenda cogunt: nam iusta indignatione motus, eos adori-
tur ex improviso, atque circiter sex millia latronum istorum
trucidat. Superstitēs auxilio Turearum implorato, cladem
hanc vlturi Vaiuodam Varadini obsident: quò loco, consi-
liis hostium elusis, clam egreditur, & satis valido exercitu
contracto rursus eos adoritur, atque ingenti strage edita,
20000. nempe cæsis, innumerisque captiuis miserabili serui-
tute ereptis, Transsylvaniam pacauit. Reliqui Tartari cum
Turcis & Valachis, primū in Russiam, inde in Podoliam,
excurrentes, omnique inmanitatis genere sæuientes, cum
Russiæ Palatinum in arce obsidere molirentur, ab ipso cum
validis copiis erumpente, ad vnum omnes occisi sunt. Tan-
dem verò pax octēnalis inter Maximilianū Cæsarem & Se-
limum Turcārum Sultanum atq; Transsylvanum cōstituta
est sub finem anni 1568. Ad Saxonicum bellum reuertamur.

Ad Januarij 1567. exitum, elector Augustus, bello Grom-
bachiano præfectus, copiis ex militū & auxiliariarum con-
cursu auctis, Gotham, in qua Joannes Fridericus Saxo, Grō-
bachius & alij inclusi manebant, accessit, adiūctis Cæsarea-
nis legatis, qui Maximiliani nomine nobiles, omnes ciues,
rusticos in vrbe & arce Gothana militantes, à fide & obedi-
tia Joannis Friderici auocarent, eosque à iureiurando man-
dati Cæsarei atque officij sibi commissi vigore soluerēt. Au-
gustus seriò illis inuinxit, vt statim relicto Joanne Frideri-
co, arcem Cæsareæ Maiestati atq; imperio traderent, ea ex-
cederent, proscriptos traderent, facultatum, honorum, vitæ
privationem non obedientibus denuntiās: Cæsarem, Impe-
rij ordines, & se vt constitutum imperialis exercitus præfe-
ctum, rationes excogitatuos, quibus arcem ac ciuitatē Dei
auxilio reducerent ad obsequium. Quo facto ipsos vt per-
duelles ac proscriptos, paciſque publicæ violatores, quorum
honos, vita, vitæ præsidia in commissum inciderint, ferri flā-
marūq; sæuitiam, omni gratiæ & misericordiæ spe præcisa
sensuros. At obsessis reuocationes illas, & ducis Joāois Gu-
lielmi Johanni Friderico substituti, petitiones spernētibus,
Elector fossis aggeribusque cauatis, & castellis excitatis tā-
ppe ad muros vrbis copias admouit, vt ab obsessis obsidē-
tium voces exaudirentur. Quarto autem Aprilis die præsi-
diarij Gothani, fixito trimestri iuramento, quo fidem suam

Joanni Friderico obstrinxerant, denuò id efflagitatum præstare noluerunt, vel quod causæ bonitati ac aduētui auxiliorum diffiderent, vel rerum omnium administrationem iniquissimam improbarent: vnde inter sese cum oppidanis coniuncti Grombachium & alios proscriptos comprehensos ex area cum cancellario Christiano Bruckio abreptos, in curiam ciuitatis deducunt: ac mox quid in vrbe factum sit, Electori, qui tūc tēporis aberat, significant, Augusto igitur aduētante, res eo deducta est, vt xiii. die Aprilis hora sexta vespertina, Johannes Fridericus in arce Gothana custodię traditus, postridie Cæsari se dederet, petens à legatis ne abduceretur in Austriam, sed vt apud Saxonie electorem relinqueretur. Eadem die & hora, nempe xiii. Aprilis circa sextā pomeridianam ante xx. annos à Carolo V. Cæsare, pater Johannes Fridericus senior, proditus à suis, vt vulgò perhibetur, ad Mulbergum acie victus & captus est, & qua etiā ante octenniū Melchior Zobelus Episcopus Herbipolensis fraude Grombachij peremptus interiit. De proscriptis sumpta sūt supplicia, Johannes Fridericus abductus, arx Gothana solo æquata, & exercitus dimissus est.

Hoc bello confecto Cæsar ne quid deinceps imperium detrimenti caperet vigilantissimè cauit, & dum Gallia & Belgium turbis ciuilibus vexantur, comitia Ratisbonæ indicit, in quib. de subsidiis belli Turcici & impensis Gröbachianis agitur, mense Maio. Sequentē Augusto impensarum illarum rationem Erphordiensis cōuentus ad exactum calculum reuocat. Cæsar etiam veritus ne nouas turbas excitaret Johannis Friderici captiuitas in Saxonia, eum longius à natali solo abstrahendum esse, necessarium censuit. Ductus est igitur Viennam, paulò post eueniam Gotham, & ignominiosa pōpa per urbem traductus, effusa, quamuis copiosissimo imbre superueniente ad nouum spectaculum plebe. Præcedebant quinquaginta equites Norici, quos totidem Saxones sequebantur: deinde octo qui signa versa in terram deferebant. Quingenti circiter pedites currum apertum in quo vehebatur, stramineum pileum in capite gestans, comitabantur. Ita variis anfractibus per celebriores vrbis plateas, vt plebis oculos pasceret, circumuectus est: inde Neapolin translatus in quinquaginta armatorum custodia, domesticq; comitatu admodum exiguo: additum tamen postea est Cæsaris indulgentiā nouum famulitum. Dein pro commissis oratoribus, Moguntinus, Treuitensis, Brädeburgensis Septemviri, vniuersa Bauarorum Palatinorum familia, Wirtembergicus dux, Land-

Landgravius Vilhelmus, Cluensis dux, Badensis Marchio & Hennebergensis comes deprecari sunt apud Cæsarem, ut clementiæ ac lenitatis memor supplici captiuo ignosceret, proprio quidem errore, sed aliena potius culpa, quam sua, lapso: hoc daret decori familiæ, & Principum gratiæ qui pro eo intercederent. Ad has preces scripto comprehensas scripto respondit Cæsar, & excusauit se, quod petitionibus eorū in præsentiarum satisfacere non posset: nam in hac causa non suam, sed publicam imperij causam verti, & cum quotidie de nouis machinationibus afferatur, reipublicæ interesse, ut eos in potestate habeat, qui de illis suspecti sunt, tantisper dum motibus animorum sedatis metus omnis armorū ac suspicio euanescat. Ita dimissi oratores, à quibus impetratum, ut captiuus laxiori custodia teneretur.

Eodem ferè tempore, Cæsar, princeps sapientissimus, conscientis iugum imponere detrectans, post multa Austriacorum Euangelij doctrinam expetentium, vota & postulata, duobus ordinibus, dynastis nimirum & nobilibus Archiducatus Austriæ liberam doctrinæ in confessione Augustanæ expositæ prædicationem, in eorum arcibus, oppidis & pagis permittit: hac tamen conditione, si de ordine rituum seu agendorum in templis, cum vetustissimarum Augustanæ confessioni adiunctarum Ecclesiarum exemplo congruente antea conueniant. Octobris xvi. regis Galliarum legato conquerenti de turbis in potentissimo regno exortis ob religionis variam professionem, Cæsar prolixè respondit, se consultissimum censere, ut inirentur rationes, quibus Christiano sanguini parceretur, & inter regem eiusque subditos mutua concordia firmæque pax sanciretur, adeoque illi regno ante florentissimo restitueretur pristina tranquillitas. Satis superque infidelium armis, continuis incursionibus atque immensa potentiâ Christianorum vires attritas, nec opus esse domesticis motibus eas amplius affligere. Princeps sapientissimus parentis sui Ferdinandi mentem induerat, nempe à religionis negotio secures & flammæ remouendas esse, regemque Galliarum ad mæuetudinem erga subditos frequenter hortatus est, eosque probabat maximè, qui piis votis, colloquiis placidis, disputationibus amicis, conciliis denique nationalibus, vel œcumenicis, remoto factionum studio & partium odio, rem gerendam arbitrabantur, quod consilium etiam patri instillauerat, ut in Ferdinando diximus: nec reticuit, quinimo grauiter aperuit Henrico

III. ex Polonia redeunti anno 1574. vt regnum Galliae, mortuo Carolo fratre, capefferet.

Sub anni 1568. initium Fuldenſis conuentus multis Germanorum millibus in exteram militiam proficiſcentibus, ac finitimis regnis tumultuantibus, de rationibus conſilia habuit, quibus pax publica, regionis & politiæ reſpectu, in Germania confirmaretur. Fridericus III. Palatinus Elector, menſe Februario ingentem pecuniæ vim à nonnullis mercatoribus Italis ſecundo Rheno Manheimij importatā, vigore decreti Cæſariani retinuit. Inde Albani ducis & Hiſpanorum ex Belgio querelæ, literæ, minæ, quas Elector publico iure fretus magno animo neglexit, nec Cæſar facti equitatem agnoſcens amplius ſcrutatus eſt. Circa Maij initium, copiis quas Joannes Caſimirus Palatinus, & Joānes Guilielmus Saxo in Galliam duxiſſent, patriam repetentibus, ſpecialis atq; legati Cæſaris & Electorum, priuſquam Germaniæ fines contingerēt, obuiam mittuntur, iis edicentes, vt ſignis conuolutis turmatim non gregatim Germaniam ingrederentur. Bellum & hoc anno habuit Germania, ſed quod in ortu ſuo mox extinctum eſt. huius origo fuit quod archiepiſcopi Treuirenſes ciuitatem ſibi nullo medio ſubiectā eſſe cōtenderēt, & proinde in ea obſequij abſoluti iuramentum, vectigalium impoſitionem, ſenatus conſtitutionem, custodiam clauium, executionem ſententiarum, & cauſarum criminaliū diiudicationē ſibi arrogarent, quæ omnia oppidani conſuetudine vel præſcriptione per poſſeſſionem quaſi temporis ſibi competere cauſſabātur. Tunc Jacobus Elſius Treuironum præſul erat, qui iniuriam deceſſori ſuo ea in re factam vlturus, clā machinas bellicas maiores ex arce ſua Ermebrefſtenia in cellam Palatinam per Moſellam tranſuehicit, ope equitum Germanorum quos Philippus Rheni comes regis nomine conſcripſerat, duce Antonio Elſio patruele. Tunc, nempe Junij x. die in oppidanorum nihil tale metuentium greges & armenta impetum facit, iſſque abactis, Auguſtam Treuironum intercluſo omni com meatu corona cinxit: & quantumuis interim mandatum de ea ſoluenda obſidione ab imperiali Camera Treuirenſes impetraſſent, per duos menſes obſidio cōtinuata fuit, nempe à III. Id. Junij uſq; ad v. Id. Sextiles, quo die hora octaua pomeridiana poſt ſolis occaſum, ſed cælo ſereno, Cyprianus Leouitius clariffimus aſtologus tres lunas vidit, & per tres horæ quadrātes notauit, quarum media vera luna fuit, vero & natiuo, hoc eſt mutuato à Sole lumine, fulgens, cæteræ in gyrum ductæ

ductæ nonnihil rubicundæ quasi sanguine suffusæ, partim albescente circulo, partim cæruleo & interiore cruento apparebant. Cum verò Cæsar & Rhenani Septemviri ex prodigio illo ubique diulgato, tum ex bello Treuirensi excitato magnam imperio malorum molem impendere præfigerent, maturè per legatos, inter quos Hermanni Eppingeni Palatini Septemviri oratoris præcipua industria & diligentia emicuit, cum præfule & oppidanis egerunt, & principum interuentu post multas hinc inde altercationes tandè inter eos transactum fuit, his conditionibus, vt præsul cautione data, nihil molestiæ aut damni oppidanis inde creatû iri, cum armatis, qui legato Cæsareo fidem obstringerent, in urbem admitteretur & ciues ita se erga eum gererent, vt ei diutius apud ipsos immorari necesse non esset, de iuribus inter partes controuersis his ordine & secundum iuris receptam in imperio formulam terminaretur. Ita honorificè, quod ad Treuirensē, nec sine oppidanorum grauamine, perniciosi belli initiis, tam vicino Belgio, quod pariter cum Gallia luctuosis flammis ardebat, Cæsaris ac cæterorum principum prudentiâ finis est impositus.

Dum in Belgio & Gallia Hispani, & alij insaniunt, Germania sub Cæsaris vmbra delitescens pace laxa fruitur, & de Cæsare suo secundum Deum cuncti canunt plenis buccis, Heros maximus nobis hæc otia facit. Ille verò, quum paulò ante mensem Junium anni 1570. Spiræ comitia indixisset, eò cum Augusta coniuge, tribus filiis & duabus filiabus quarû altera Hispaniæ, altera Franciæ regi desponsata, venit. Multa in his comitiis constituta sunt, ad pacis publicę conseruationem. Cæsar in Galliam missa Elizabetha filia, Mariam per Rhenum in Belgium cum Alberto & Wenceslao dimittit, inde in Hispanias ad Philippum deducendam. Comitiis solutis sub anni finem bellum decennale inter Daniæ & Sueciæ reges Stetini Pomeraniæ conditionibus æquis fuit cõpositum. Tunc temporis igitur Cæsar gloriâ circumiectus domi & foris, placidè imperium administrabat. Annis autem 1571. & 1572. funera multa in Anglia, Italia, Gallia, Belgio, vidit, fidis nuntiis & relationibus edoctus generosque suos reges ad molliora cõsilia deducere, sed frustra, conatus est. Quæ ad Principum Germanorû & aliorum honorem pertinebant, procurauit sedulo Rodolphus eius primogenitus rex Vngariæ coronatus est, xxv. Septembris cio 1577. & paulò post visa est noua stella in sidere Cassiopeæ, de qua multi multa scripserunt. Hæc cum immota

diutius anno constitisset, subinitiū anni **MDCLXXIV** prorsus euauit. Idem Rudolphus coronatur rex Bohemiæ anni sequentis mense Septembri, & Principum consentientibus votis Romanorum rex electus est atque coronatus Ratisbonæ, mense Nouembri, annum agens vitæ **XXIV**. Hic vberimæ narrationes occurrūt in historiis vario idiomate scriptis, quæ vt summas Europæ extra Germaniā miseras depingunt, ita felicissimum imperij statum sub Maximiliano tūc **XLVIII.** annos nato demonstrant, non sine speciali quadam ac planè extraordinaria Numinis erga clementissimum principem benignitate. Dum enim Turcæ in Cyp̄o, Hispani in Belgio, Galli aduersus suos conciuēs armati lanienis horrendis coram Deo & hominibus indelebilem immanitatis notam sibi inurunt, Cæsar vt bonus paterfamilias suorum quieti prospexisse censetur.

Legationem Moscouiticam audiuit mense Julio **MDCLXXVI.** Ratisbonæ postremum suum in terris conuentum tunc celebrauit, & piè obiit, **XII.** Octobris, circa horam decimam antemeridianam, anno ætatis **XLIX.** mense **II.** die **XII.** cum præsentē filio Rudolpho decreta conuentus in palatio senatorio publicarentur, atque nomina Principum, qui subscripserant recitarentur. Reliquit maximus ille Maximilianus suæ sapientiæ, pietatis & virtutis memoriam honestā & optimo imperatore dignissimam. Patriarchæ Abrahami, grauissimā tentatione oppugnati, Symbolum, **DOMINVS PROVIDEBIT**, vt plurimum in ore habuit, eos grauitè increpans, qui fortunam constituebant deam, cælōque locabant. Præsertim verò damnaabat Principes qui fidei subditorum dominantur: nec peccatum grauius esse asserbat, quàm conscientis iugum imponere velle. Nam qui (inquebat) animas torquere conantur, dum cælum ambiunt, amittunt terram. Pius disceptationibus de articulis qui beatam & æternam vitam spectant, maximè gaudebat: & quum vir nobilis ei gratularetur quòd annum **XLIX.** climactericum superasset, mihi (respondit) anni omnes sunt Climacterici. Religionis controuersias ardentibus votis, consultationibus & priuatis colloquiis cupiebat extinctas, atque sapientes viros arcessebat, vt eorum sententias de tanto negotio colligeret. Innumera extant mansuetudinis eius erga hostes suos exempla, fideles seruos singulari quadam chauritate cōplectebatur, procures & principes viros multa reuerentia prosequutus heroico ingenio animique robore inuictō præditus semper apparuit, intemperantiæ inimicus, philosophiæ naturalis

naturalis studiosus, linguarum multarum notitia, exquisito iudicio, tenaci memoria ornatus, eloquens, grauis in dicendo numerosusque, æquitatis & liberalitatis cultor, auaritiæ censor acerrimus, agriculturæ præsertim hortensis amans. De sacris Scripturis, de animarum immortalitate, de vita æterna, de mortuorum resurrectione frequenter disseruit, & peculiare de his Capiribus Christianæ doctrinæ libellos sæpius legi. Cum Augusta Maria, Caroli V. filia, patruelesua, vixit xxix. annos, quam & vnicè atque perseueranter dilexit. xvi. liberos ex eadem suscepit, nouem aut decem superstitionibus relictis, nempe Rudolpho, Ernesto, Carolo, Alberto, Wenceslao, Maximiliano, Matthia, Maria, & Elizabetha. Cum annis xii. bono omnium Augustus imperasset, animam beatus beatorum Deo reddidit xii. Octobris. xxvi. die mensis eiusdem Fridericus iii. Rheni Palatinus, Septemuit, imperij archidapifer, princeps pius, pacificus, sapiens, inter pias meditationes, ad locutiones & preces migravit ad Christum. Tunc flere non potuit, oculis suis orbata Germania.

R V D O L P H V S I I.

MAXIMILIANI II. Rudolphus II. filius & successor, diuturnæ pacis bellorumque in Vngaria & adiacentibus provinciis contra Turcas gestorum tempore, res Germaniæ & subditorum per legatos in magnam tranquillitatem perduxit. Viennæ natus 18. Julij 1552. Imperium inchoauit circa finem Octobris 1576. reliquit moriens 10. Januarij 1612. Pragæ.

Anno 1577. & sequentibus inferior Germania præsertim, grauissimo bello concutitur: superior quiescit ad annum 1583. circa cuius initium Gebhardus Truchsesius, Colonien-sis archiepiscopus & elector, ducta vxore Agnete Johannis Georgij comitis Mansfeldensis filia excommunicatur à Gregorio XIII. R. P. In eius locum suffectus est Ernestus, Alberti Bauariæ Ducis filius, qui armata magnaque manu archiepiscopatum & electoratum Coloniensem, fugato Gebhardo, occupauit.

Induciarum prorogatio inter Rudolphum Cæsarem & Amuratem III. Turcicum Sultanum à Cal. Jan. anni 1584. ad sequens decennium absolutum, est instituta. Sed anno 1588. Christianorum exercitus contra Turcas in Vngaria superiore prope Sixum oppidum, die 8. Octobris feliciter dimicavit. Germani enim & Vngari milites, quorum numerus 1072. homines non excessit, congressi sunt cum decem milibus Turcarum, ex quibus cæsi sunt 2500. totidem ferè capti, alij in nemoribus ac syluis latentes à rusticis sunt intercepti. Ex Christianis desiderati 170. præcipuè Germani, quorum maior pars Silesij fuere, fortissimi bellatores.

Mense Januario anni 1589. ineuntis pacis fœdus initum est inter Cæsarem & Polonum, unde sequuta est Maximiliani Austri, Rudolphi fratris liberatio circa Julij finem. Pace autem inter Turcas & Persas constituta, bellum Vngaricum annis sequentibus instauratur, Cæsare ut antea, post etiam in arce Pragenfi delitescente, & administrationis rerum curam primariis relinquente. Fuit enim princeps placidus, pacis & otij amans, qui gemmarum & huiusmodi deliciarum contemplatione, collectione, & artificiosa dispositione, mirificè delectatus est, Martis artibus valere iussis, per legatos tamen & belli duces, Vngatiam, Bohemiam, Austriam, & alias provincias multos annos fortissimè protexit.

Argentinenfis belli initia mense Maio, ann. 1592. Turcæ autem paulò post ex Bosna magnis copiis progressi, Wihitium elegantissimum Croatia oppidum, una cum arce munitissima, ex insperato aliquandiu obsessum & oppugnatum, die 19. Junij deditione occupant, nondum finitis anni 1584. induciis. Inde nova cladium facies, Croatia vastata mense Augusto, Septembri autem Bosnensis bassa, iusto exercitu instructus, Sissecki arcem & monasterium ad Savi & Colapis confluentem arctissima præsit obsidione, sexque dierum spatio ingenti tormentorum bellicorum fulmine indefinenter conquassatam oppugnavit. Verùm heroica Nicolai Miceacij Abbatis eiusque præsidiariorum virtute repulsus, compluribusque Turcis desideratis, non sine dedecore canere receptui coactus est.

Anno autem 1593. die 22. Junij memorabili prælio, collatis signis, manus conseruerunt ad Sisseckium in Croatia Turcæ & Christiani. Exercitus Cæsareus vix 4500. Vngaris & Germanis constans militibus, è præsidiis vicinis collectus,

lectus, viginti Turcarum millia profligauit victoriâque è cœlis delapsam obtinuit; Hazane Balla Bosnensi, Giafero bego Zernikensi, Sinane bego Clissensi, nonnullisque aliis præcipuis begis seu prouinciarum præfectis & belli ducibus, selectissimorum item militum Turcicorum octodecim milibus ferro globulisque sclopetorum ad internecionem cæsis, aliis Odecæ & Colapis rapidissimorum fluminum vorticibus in fuga absorptis, Cæsareanorum vix quinquaginta desiderati sunt. Parta hac victoria Sisseckium liberatum, mense Augusto sequentis anni, nempe 1594. Turcæ denuò occupant. Sinan bassa, ducto ex Thracia milite, sub finem Septembris Vngariam ferro & igne vastare cœpit, Vesperiniò expugnato, Palotta deditione capta. Albam Regiam Cæsareani frustra tentant. Hazanes autem bassa Budensis, obsessos Abbæ regiæ incolas liberaturus, cum fortissimis viginti millium prætorianorum militum cohortibus appropinquat. Sed à Cæsareanis, octo millibus exceptus, die 3. Nouembris profligatus est, in acie cæsis præsidiariorum & aliorum militum Turcarum millibus multis, dein alii, qui fuga sibi consulere cupientes, in locis palustribus suffocati, vel lethalius vulneribus percussi perierunt. Cæsareani ducenti læsi, & fortiter pugnantes, desiderati sunt.

Christophorus Teuffembachius, superiorum regni Vngariæ partium pro Cæsare Capitaneus generalis, & Cassioviensis Præfectus, adductis secum circiter viginti mille militibus, in vicinam Turcarum regionem impressionem faciens, die decimosexto Nouembris Zabatikam arcem aggeribus & fossa profunda egregiè firmatam, præsidariis omnibus interfectis expugnauit, die verò 27. eiusdem mensis, (cum biduo ante Beglerbegi Græciæ, Bassæ Budensis, & Temesuariensis auxiliares copias, castra Germanorum & Vngarorum hostiliter inuasuras, ad internecionem deleuisset) Fileckum arcem, tum loci natura, tum opere humano insigniter munitam, incolis & præsidariis Turcicis dimissis, occupauit: & paulò post vndecim alias arces diuersis annorum superiorum interuallis Turcarum imperio subiectas, & ultra 30. annos ab iisdem propugnatas, trium hebdomadarum spatio vna hac expeditione recuperauit, multa Christianorum millia ex seruitutis tristissimæ & tyrannidis immanissimæ iugo, quamplurimis Turcis interfectis, & octingentis pagis tributariis subactis liberauit, atque præda opima potitus est.

Nouigradum in Vngaria superiori à Matthia Archiduce Austriae decimo die mensis Martij anno 1584. expugnatum. Eodem mense Bresenza, Suzirum, & Segestum arces Vngariae inferioris non procul Canisia distantes à Comite Serinio & Nadaatio expugnatae & euerse sunt. Frustra autem Cæsareanus exercitus duorum mensium spatium obsedit & oppugnauit Hatvvanum munitissimum Turcarum propugnaculum in Vngaria. Mahumetes Græciae Beglerbegus, Bassæ item Budensis & Temesvvariensis, Hatvvani obsidionem soluturi, copiarum suarum armis, multitudine & viribus confisi, Cal. Maij in campo Turano cum Germanorum & Vngarorum turmis congregiuntur, & post acerrimum conflictum profigantur, exercitusque ipsorum, aliquot Turcarum millibus caesis, dissipatur. Matthias collecto magno & florenti exercitu, sub idem tempus Strigonium obsidione cingere & oppugnare cœpit. Verum post multos conatus, non sine graui Cæsareanorum damno, obsidio illa metu Sinanis Bassæ, valido exercitu ex Asia misso, aduentantis, rursus soluta est sub finem mensis Iunij.

Sinan Bassa Tattam arcem duobus Comarâ milliaribus distantem, die 21. Iulij, & triduo exacto castellum Montis S. Martini oppugnauit atque deditioe occupauit. Iaurinum, vulgo Raab, præcipuum non tantum Vngariae, sed vniuersae Christianae Reipublicae aduersus Turcas propugnaculum, duorum mensium intervallo à Turcis obsessum & oppugnatum, sub finem Septembris à Ferdinando Comite Hardeccio, arcis præfecto, permissa sibi suisque vitæ incolumitate, vnâ cum omni apparatu bellico Sinani bassæ traditur. Iaurino dedito, Pappa quoque à præsidariis Vngaricis incensa & deserta, in manus Turcarum Calend. Octobris peruenit. Sed Comara, arx ad Danubium munitissima, Erasmi Braun præfecti sui virtute, præsidariorum item militum armis fortissimè defensa contra Sinanem, Turcæ ad solvendam obsidionem compulsi sunt circa diem 13. Octobris.

Anno 1595. Cæsar cum Sigismundo Bathoreo Transsylvaniae & Walachiae Principe, Aarone Moldaviae & Michaelle Walachiae Transalpinae Regulis, fœdus aduersus Turcas certis conditionibus iniiit mense Februario. Sub eiusdem mensis finem Tartari ex Vngaria reditum per Moldauiam in patriam spoliis amplissimis onusti parantes, in Moldauia prope oppidum Orissog ad Nestrum fluuium supra Tehyniam, à Transsylvanis & Walachis caesi, liberatis 4000. Christianis captiuis, prædâ suâ sunt exuti, ipsum deinde oppidum

pidum vastatum, & Hazanes Bassa Tartaris suppetias laturus, post acerrimum conflictum, non sine mediocri Transsylvanorum clade, fusus & profligatus est.

Albertus Kyralius, exercitus principis Transylvaniae in Walachia Transalpina praefectus, traiecto Danubio die 16. Martij, in tria millia Turcarum incidit: quibus maxima ex parte caesis & profligatis, plurimisque una cum vexillis captis, Dertzor oppidum Bulgariae igne iniecto incendit & destruxit: ac die sequenti Danubium remeans Brailouiam arcem ad huius fluminis ripam, manu armata occupavit.

Smyla oppidum in finibus Moldaviae magnum & opulentum, ad Nestrum fluuium, non procul à Ponto Euxino situm, ab Andrea Bargay, copiarum Transsylvanarum Praefecto die 22. Martij, una cum arce validissima expugnatum, 2000. Turcis caesis, tormentis grandioribus plurimis captis occupatum, & praesidio 2000. Walachorum munitum est.

Carolus Mansfeldius Pragae à Rudolpho Caesare consuevis ceremoniis equitis Aurati dignitate, titulo principis Imperij Romani, die 28. Aprilis insignitus, & Vicarius Matthiae Archiducis (qui supremus Caesarei exercitus contra Turcas Imperator constitutus erat) creatus est. Aaron Moldaviae Vauoda, ob prodicionis suspicionem captus, eique Stephanus Rosvvanus Transsylvanus in Moldaviae dominatu substitutus est.

Circa Iunij initium Tartari in Vvalachiam & Transsylvaniam irruentes à limitaneis praesidiis caesi sunt. Paulò post Ferhates Bassa propè Nicopolim cum suis copiis praelio devictus, & ipsa vrbs vastata est. Ferdinandus autem Comes Hardeccius, Laurinensis arcis praefectus, perfidiae erga Caesarem conuictus, manu dextra ferro prius amputata, capite truncatur Viennae Austriae, una cum Nicolao Berlinio Lotharingo, vigillum Laurinensium praefecto, 15. die Iunij. Mansfeldius Calend. Iulij Strigonium obsidet. Barbotzca Sigetho 5. miliaribus distans à Caesarianis militibus capta est 30. Iulij.

Mahumetes Graeciae Beglerbegus, Sinanis Bassae filius, selectissimo 15000. Turcarum exercitu obsessis Strigonien-sibus laturus opem, die 4. Augusti à Carolo Mansfeldio propè Strigonium fortiter profligatus & in fugam compul-sus est: ita ut Turcarum (inter quos Osmanes Bassa Laurinensis cum sex begis fuit repertus) 5000. caesis, signis militari-bus 27. una cum duobus begis captis, Turcica castra cum optimis spoliis Caesareanis ducibus & militib. remanserint. Ex horum numero vix quinquaginta caesi perierunt.

Achmetes, bassa Temesvariensis, cum 8000 militibus à Transylvanis die 13. Augusti prælio superatus, & amissis aliquot millibus suorum, begisqueduobus captis, aufugit, arce Fachiatà victoribus occupata. Die 23. eiusdem mensis in Walachia Transalpina commissum est prælium inter Sinanem (qui ponte nauali structo Danubium traiecerat, atque illam provinciam sub iugum Turcicum reducere conabatur) & coniunctas Walachorum ac Transylvanorum copias, Turcicis longè inferiores. In quo, cum tribus conflictibus, dubio Marte, quasi de summa rerum, acerrimè dimicatum fuisset, Transylvani tandem facti superiores Sinanem, millibus aliquot Turcarum, nec non Mahumete bassa cæsis, tormentis & signis pluribus captis, cum reliqua fuga exercitus in fugam conicerunt.

Strigonium certis cōditionibus Matthiæ Archiduci deditum, 1. die Sept. Eodem die Albertus Kyralius, cuius antea mentio, Lippam arcem validissimam Turcis vi ad deditiōnem coactis occupavit. Cæsaris copiæ Vizzegradum arcem in altissima rupe sitam, supra Budam, probèque munitam die 21. Septembris expugnarunt: Petriniam quoque Croatiae castellum ad Colapin & Craſtouiziam die 24. mensis eiusdem occuparunt. Tartarorum 70000. exercitum, mandato Amuratis in Moldaviam ingressum, Johannes Zamoiscius, regni Poloniae Cancellarius, exercitu 10000. militum comitatus feliciter repressit, die 18. Octobris, ita ut aliquot Tartarorum millibus cæsis, reliquorum dux inducias petere, pacē perpetuam regno Poloniae, sub iuramento promittere, & cōcesso Jeremiae Mogilæ Moldavię dominatu intra 25. diem eiusdem mensis regione illa excedere fuerit coactus.

Maximilianus Archidux Austriae quinque arces intra Solnokum versus Gyulam sitas occupavit eodem mense. Transylvanorum & Varadiensium copiæ, die 23. Geneam superioris Vngariae propugnaculum, non procul à Gyula, deinde undecim alias arces deditiōne paulò post facta occuparunt. Sigismundus autem Bathoreus Tergouisciam Walachię Transalpinę Metropolim & Vaiuodę sedem, ex qua biduo ante Sinan & Hazanes basse Buckarestum profugerant, die 18. Octobris, sub vesperam expugnavit, & cæsis ultra 600 præfidiariis, horum præfectos & quosdam Turcicos proceres captivos fecit. Biduo post arcē à Sinane bassa defectam & incensam, nempe Buckarestum, absque ullo suorum sanguine recuperavit; & 30. Octobris aliam arcem nomine Zorgam, ad insulam Danubij munitissimam, tridui obli-

obsidione, quinque millibus Turcarum partim cęsis, partim in Danubio submersis, magna captiuorum Walachorum multitudine liberata, expugnatam sibi subegit: Sinanem cum superstitibus exercitus parte Walachię eiecit, prędamque amplissimam adeptus est.

Stephanus Rostuanus, Moldavię Vaiuoda, dum regionis illius dominatum, quo non multo ante a Polonis pulsus fuerat, recuperare conatur, a Jeremia Mogila Moldauorũ Principe & Cosaccis, mense Decembri, multitudine superatus, exercitu suo partim cęso, partim in fugam acto, ipse captus & palo viuus adfixus est.

Anno 1596. sub finem mensis Januarij Achmetes bassa Temesuariensis, cum suo comitatu a Transsylvanis cęsus occubuit. Clissa arx Dalmatię, situ & opere munitissima, a Zenganis & Croatinis militibus stratagemate militari Turcis erepta est, die 7. Aprilis, quam postea die 31. Maij, cęsis Zenganorum & Croatorum copiis, cuiusdam Dalmatę proditione recuperarunt. Lipa mense Maio a Turcis & Tartaris oppugnata, sed irrita conatu, oppugnantibus fortissimè repulsis & propè Temesuanum profligatis. Zambocum verò Castellum a Strigoniensibus militibus ferro & igne, die vigesimo octavo Maij expugnatum, & Turcis trucidatis destructum est.

Vaciam arcem infra Nouigradum, non procul a ripis Danubij, copię Cæsareanę, Turcis expulsis, vnà cum arce, die 22. Julij occupant. Temesuarum urbem & arcem Vngarię præcipuam, Transsylvanus adducto exercitu castrisque admotis mense Junio aliquot dierum spatio obsedit, murosque vi tormentorum grauitè conuassauit. Verum multis Tartarorum millibus præter spem & opinionem occurrentibus, & castra ipsius a tergo inuadentibus, a cępta urbis oppugnatione desistere, Tartarisque obuiam ire coactus est. Quos etiam feliciter a castris pulsos, dissipauit, & in fugam coniecit: sed re infecta discessit ab obsidione.

Hatvuanum arcem in Vngaria superiori satis amplam, situque & opere probè munitam Maximilianus Archidux, die tertio Septembris vi expugnat, atque in primo feruore 2000. Turcas trucidat, multaque prædā potitur. Verum com meatu deficiente, & ruinis longum temporis spacium ad instaurationem petentibus, Vngari milites Hatvuani defensionem suscipere recusarunt. Vnde factum, vt altero post Maximilianum discessum die, arx illa a militibus deserta, 9. Sept.

ipsius Archiducis mandato, solo æquata fuerit. Petrinia Croatiae arx, coniunctis Christianorum copiis, ab obsidione Turcarum, 20. Septembris liberata, exercitum obsidentium fuso fugato.

Agria arx & propugnaculum Vngariæ superioris munitissimum, & episcopali sede nobilitatum, cum à Mahomete III. Turcarum Imperatore, trium hebdomadarum intervallo, exercitu 150000. militum obsessum, indefinenter oppugnatum, & tormentis maioribus concussum, propugnacula etiam aliquot suffossa, pyrioque pulvere subdito dissecta fuissent: tandem post frequentissimas impressiones in quibus 20000. Turcæ sunt interfecti, à militibus præsidariis, inuitis proterus & reclamantibus, imò deprecantibus præfectis Turcarum Sultano, promissa iisdem vitæ incolumitate, die 12. Octobris deditum est. Verum præsidarij à Turcis contra fidem datam plerique cum liberis & vxoribus suis crudelissimè trucidati, præfecti autem capti, postea miris modis liberati sunt.

Archidux Maximilianus Cæsareani exercitus Imperator, adiunctis sibi Transsylvanorum & Vngarorum copiis, cum Mahomete III. Turc. Sultano, prælio ad rudera pagi Kerestesch non procul ab Agria, die 26. Octobris, dimicavit. In quo etsi victores primo congressu extiterunt Christiani, qui multis Turcarum millibus trucidatis, reliquos secundo conflictu unâ cum suo duce primario in fugam cōpulerunt, & usque ad castra Mahometis penetrarunt: attamen cum plerique militum contra seuerissimum Archiducis Maximiliani edictum, ruptis ordinibus, rapinis incumberent, & in castris Turcicis prædas agerent; Panico quodam terrore perculsi, in fugam subitanæam (ex qua nonnulli, sed pauci, præfectorum eos nec minis nec precibus reuocare vel retrahere potuerunt) sese effuderunt, exigua admodum Turcarum & Tartarorum manu eos insequente. Unde factum, ut plures equorum ungulis in fuga proculcati, quam ab hostibus ipsis trucidati perierint: atque ita nō minima victoriæ consequutæ pars amissa fuerit. In primo & altero prælio Christianorum quinque vel sex millia vitam amittere, Ernestus & Augustus fratres, Holsatiæ duces, plurimique tam peditum quam equitum præfecti fortiter pugnantes cæsi occubuerunt: Turcæ verò ad duodecim millia interfecti fuerunt. Cruentæ aliquot velitationes die 22. 24. & 25. Octobris inter Cæsareanos & Turcas habita prælia præcesserunt, ad locum quendam palustrem è regione pa-

gi Kereftesch, quem Turcæ quidem occuparunt: sed tam potenter à Cæsareanis repulsi sunt, vt duobus Bassis cum magna militum multitudine cæsis, signa quadam militaria, & quadraginta tria tormenta bellica amiserint. Circa Nouembris initium Turcæ & Tartari ex illa pugna superstites, in Bulgaria circa Neapolin à Michaële Walachiæ Transalpinæ Vâuoda cæsi, profligati; ac præda, quam auferebant, amplissima exuti sunt.

Anno 1597. die 22. Maij Tattam Vngariæ arcem Nicolaus Palsius, Baro, Franciscus comes Nadaštius, & Johannes à Berstain Baro Bohemus, Cæsareanarum copiarum duces, porta noctu tormento bellico rupta, sine vlla suorum clade expugnarunt, & præsidariis promiscuè trucidatis. Pappa propugnaculum Vngariæ inferioris à Maximiliano Archiduce, post sex dierum obsidionem, die 20. Augusti deditione captum est. Idem Archidux Jaurinum die 9. Septembris oppugnare cœpit: sed hostem cum valido exercitu ad auxilium aduentare audiens, obsidione soluta Vaciam versus discessit; Vbi pugnandi copia à Mahumete Bassa ipsi facta est. Quum verò Cæsareani numero longè inferiores, intra castrorum munimenta sese continerent, Mahumetes die 6. Nouembris, eorum oppugnationem ausus aggredi, adeò fœdè repulsus est, vt amissis septingentis Genitisaris, Bassa Ezeckamo & magno selectissimorum equitum numero, die sequenti simulatæ pacis tractationem per legatos suos obtulit, & ista larua reclus, cum exercitu se subducens, Budam reuersus est. Post Turcarum discessum, Archidux Vaciam incendio deformatam instaurata & munita, dimisit exercitum. Sigismundus Transsylvaniæ princeps, occupatis die 9. & 12. Octobris Filecko & Chianado Castellis ad flumen Marizium sitis, Temesvvarum obsedit, sed re infecta mense Decembri ab incepto destitit.

Anno 1598. die 29. Martij, Jaurinum fortissimum orbis Christiani propugnaculum, Adolphus Baro Schuartzenburgius, Viennæ præfectus exercitu 4500. equitum & pedum Germanorum, Gallorum, Bulgarorum, Vngarorum comitatus, stratagemate militari (portam nimirum præcipuam machinæ bellicæ clanculum admotæ & succensæ à Vabacurtio nobili Lotharingo, rupta, disiecta & aperta, militibus immixtis, præcipuis plateis, vallis & propugnaculis occupatis) post acerrimam quatuor horarum dimicationem feliciter expugnauit. Ex Turcis cæsi 1600. capti 400. equi 700. & 185. tormenta bellica reperta. Ex Cæsareanis 500. vulne-

rati, circiter 700. trucidati sunt. Inter multos magni nominis Turcas occisos, præcipuus fuit Mahumetes Bassa, qui duobus sclopeti globulis ictus, fortiter pugnans, tandem à Vabacurtiolancea transfossus, propè portam occubuit; cuius caput à ceruice resectum, & hastæ suffixum, publicum omnibus spectaculum præbuit. Cæsar Vabacurtium Equitis aurati iure donatum, preciosis aliis muneribus & honoribus ornatum dimisit.

Sigismundus Transsylvaniæ Princeps, mutato vitæ instituto, regionem suam Rudolpho Cæsari possidendam, & contra Turcas tuendam, Albæ Iuliæ in conuentu Ordinum, præsentibus Imper. Legatis, die 4. Aprilis tradidit: proceres, Nobiles & subditos omnes eidem iuramento fidelitatis & obedientiæ obstinxit, Cancellariumque suum in vincula coniici iussit, prodicionis crimine grauatum, mense Augusto capite truncatum. Maximilianus Cæsaris frater, Transsylvaniæ Gubernator designatus, & vnanimi Ordinum consensu receptus est. Michael Walachiæ Transalpinæ Vainoda, Sigismundi exemplum secutus, vnà cum suis subditis mense Iunio legatis Rudolphi similiter homagium præstitit. Eodem mense Sigismundus duos Silesiæ ducatus, Oppoliensem & Ratiboriensem sibi ad tempus vitæ duntaxat à Cæsare (addita annua 50000. dallerorum pensione) concessos occupauit, atque ibidem rerum ac fortunarum suarum sedem collocauit. Verum duos vix menses in Silesia commoratus, præter omnem expectationem statione deserta per Poloniam ac Cepusiā celerimis itineribus in Transsylvaniam contendens, die 21. Augusti, Claudiopolim rediit.

Circa Augusti initium octidui spatio, Schvattzenbergius Baro Tattam à Turcis antea iterum occupatam vi & armis expugnauit, deinde Gesten, Tschakam, Vallam, Vitainum, Palotam & Vesprium arces Vngariæ inferioris partim desertas, partim deditas à Turcis occupauit. Sigetum arx Vngariæ munitissima, die 6. Augusti, circa meridiem incendio diuersis in locis repente exorto, vnà cum tribus oppidis tota ferè conflagrauit.

Michael Walachus cum exercitu 5000. militum traiecto sub finem Septembris supra Nicopolim Danubio, in Bulgariam irumpens, cum 12000. Turcis aperto Marte dimicans, multis casis, reliquos in fugam vertit: deinde victoriam vrgeus, ipsam Nicopolim aggressus est, quam ferè totam exuilit, omnibus incolis Turcis vnà cum Bassa vrbis præfecto

cto trucidatis. Similem fortunam quinque alia oppida Turcica experta sunt, cum multis pagis: ita tamen ut Turcis tantummodo cæsis, Christianorum & Bulgarorum viriusque sexus circiter sedecim millia, una cum facultatibus ipsorum ex Turcicæ seruitutis iugo liberati, & Danubio transmissi in Walachiam deducti fuerint.

Buda regni Vngariæ Metropolis, à Matthia, exercitus Vngariæ superioris Imperatore ab Octobris initio usque ad finem selectissimo 30000. equitum & peditum exercitu circumoblata & oppugnata est. Ac quamvis Turcæ Præsidarii illam pro viribus propugnarent, & continuæ pluriq, unde sequuta Danubij eluvio, præclaris Matthiæ conatibus, cuniculos nimirum inundando, & susceptas impressiones impediendo, remoram iniicerent: attamen suburbio versus Danubium, postea ciuitate satis ampla, castello denique in monte D. Gerardi à Cæsareanis summa vi expugnatis, Turcæ ultra duo militum suorum millia, ac duos bassas, magnam commeatus variæque suppellectilis copiam, tormenta item 80. ænea amiserunt. Cum autem Matthias ultra progredi non posset, arce ipsa tormentorum fulmine concussa, oppido & suburbio euersis, molis ultra centum exustis, villis in luvibus Danubij insulis solo æquatis, earumque colonis numero 7000. abactis iumentis & pecoribus in veteres Cæsaris fundos reductis, obsidionem die 2. Nouembris soluit, exercitumque dimisit.

Varadinum, propugnaculum in finibus Vngariæ superioris ultra Tibiscum validissimum & amplissimum, nec non Episcopatu celebre, Mahumetes Bassa, Hatalmas Chamus Tartaricus, & Ismael Bassa Temesuariensis, exercitu 15000. Turcarum & Tartarorum instructi, castris undique positis, die vigesimo nono Septembris oppugnarunt. Cum totis triginta sex diebus muros tormentis æneis feriendo, munimenta & propugnacula arcis, cuniculis actis, rumpendo, extrema omnia tentassent, & continuis fermè impressionibus, acerrimè quidem, sed frustra oppugnassent: tandem Melchioris à Reden bellatoris strenui, & Maximiliani in Vngaria superiore Marecalli, virtute, diligentia, vigilantia, militumque Silesiorum & Vngarorum fortitudine fracti, conatusque omnes ita retusi fuerunt, ut obsidionem soluerint, & multis suorum amissis, tertio die Nouembris summo cum dedecore discesserint. Ex præsidiariis militibus, quorum obsidionis initio vix duo millia fuere, tan ànque & tam stupendam obsidentium rabiem animose represserunt.

runt, mille & trecenti post obsidionem desiderati sunt, septingentis superstitibus.

Bellum in Vngaria contra Turcas & Tartaros ferro & igne certantes, ancipiti Marte continuatur. Sigismundus Transsylvaniam Cæsari commissam iterum inuadit. Cæsariani qui Cimisium tuebantur 400. Turcas Sigethados ad internecionem delent, Tartaris incendiariis etiam alio loco à rusticorum intrepida manu ad vnum trucidatis. Schuartzembergus suburbio Budensi direpto, & stipendiis Agriensium vi captis, atque 400. Turcis cæsis, Comorram cum suis se recipit, atque Iunio mense arcem Bicensem occupat. Paulo post Cæsareani Turcas comneatum Budanis præsidariis deducentes ad 5000. numerum interficiunt, & comneatu intercepto ad sua propugnacula læti reuertuntur. Magnus Moscouiæ Dux per Legatos ingentis pretij munera dat Cæsari, & fœdus aduersus Turcas iniri petit.

Bassa Budensis in manus Schuartzbergij incidit. Varadini Præfectus Zarcadam oppidum occupat. 700. Turcas Palsus delet. Quum verò Persarum incursionibus Turcæ vexarentur, Legatus Mahumetis Constantinopolim reperiit: & Matthias Archidux Cæsaris dimisit copias ad annum sequentem.

Quoniam verò Andreas Bathoreus Cardinalis Transsylvanus fœdere cum Turcis inito, tum Sigismundo Patrueli, tum Michaeli Walachiæ Transalpinæ bellum indixerat, bellum inter ipsos accensum est. Tandem Michael deleto Cardinalis exercitu, Transsylvaniam Cæsari subiecit. Inde Cardinalis ad omnibus derelictæ fuga, in qua interceptus capite truncatus est, ambitionis nimie premium reportans. Turcis verò pacem detrectantibus Cæsaris præfecti variis modis, eos arcibus suis eiecerunt, & multâ prædâ suæ potiti.

Anno 1603. sub Martij finem Georgius Basta Transsylvaniam cum exercitu ingressus Albam Iuliam deditione recipit. Ex Comitiorum Ratisbonensium (quibus Matthias Archidux Cæsaris nomine præfuit) decreto accepta pecunia & copiis auctis cum Walachiæ Principe Mosem Iecelorum prælio superat, & signis militaribus, & tormentis, & multis captiuis relictis à Mose, quem dum Georgius persequi statuit, pedem referre cogitur, ut Turcis occurreret Budam comneatu munientibus. Mense Decembri Mahumetes III. Turcarum Sultanus Constantinopoli peste extinctus est. Paulo ante obitum, nobilem quendam Vngarum captiuum Pragæ ad Rudolphum cum literis ablegauerat, pacis conditio-

ditiones proponentibus. Consilium Mahumetis fuit hoc prætectu vires reparare, & ciuitates quibus multum metuebat nouo comineatu munire.

Sed mortuo Mahumete, atque Imperio Turcico ad Achmetem I. eius filium nouennem puerum deuoluta, anno 1604. Sultana eius mater, & Bassa penes quos vasti illius Imperij administratio esse dicitur, pacis colloquium conditionibus iniquissimis munitum proposuerunt: atque dum Cæsareanis illudunt, Pappam corruptis pecunia præfidiariis occupare nitebantur, positisque ad Canisium castris, dixerunt se velle suo Sultano tractum illum vendicare, quibus peractis de pace colloquium institueretur. Transsylvaniæ autem hoc anno grauissima fame afflictæ, Ordines in Comitibus Deuanis pro virili prouiderunt. In Vngaria Temesuaris Bassa Lippam magna manu inuadens, cum ingenti suorum clade repulsus est. Carisium verò incendio deformatum. Et præfidiarij Budenses ad pabulum egressi, nec non à Pestensibus partim cæsi, partim fugati, bellum instaurant. Proditiones & latronum excursions eodem anno Transsylvaniam infestabant, non solum militum stipendiis. Porro, dum Budensis Bassa literis arte compositis Strigoniensi præfecto imponere studet, Siminiam arcem Turcæ occupatam incendio vastant, Limpacum vicum incendunt, sed non impune, à Serinij Comitibus milite fusi, & partim abducti. Vngari autem equites, Lippa Belgradum versus ad prædam excurrentes Keouiam arcem munitissimam conscendunt, ab 800. Turcis custoditam, quos exceptis 40. fuga elapsis, & 80. captis, trucidarunt.

Hoc anno Pestam Iagenceuterus Præfectus & Præfidiarij Cæsariani panico terrore percussi Turcis relinquunt, quam Budensis bassas sine puluere & sanguine occupat, suauiter Christianorum ignauiam perstringens. Septembris 18. Turcæ Strigonium obsederunt, sed post varias oppugnationes fortiter repulsi sunt, & tandem obsidionem soluere coacti, suorum multis millibus interfectis. Georgij Bassæ Legatus in Transsylvania, dum omnia tuta somniat, cum copiis suis auxilium Strigoniensibus laturus accedit. Sed repentino statim motu Transsylvania excitata est à Stephano Botscαιο Istvanio, vnde prælia, clades & strages variæ. tandem verò maximè auctus heiduccorum seu equitum Botscαιο militantium numerus, quorum umbra sacrificulis & Loyolitis sectariis pauorem incredibilem creabat, vnde trepidationes & fugæ continuæ. Aduolans interim Georgius Bassa cum

heiduccis manus conferit, & cæsis 400. Præfectum eorum comprehensum à pedibus suspendi curat, & tandem iugulari iubet. Progressus postmodo Basta in mille heiduccos incidit, cum quibus 25. 26. & 27. Nouembris ita pugnatum est, ut victoria ad heiduccos inclinaret, Basta fugam meditante. Sed 28. die resumptis animis, heiduccos dissipat, multis eorum in prælio cæsis.

Botscaius autem collectis nouis copiis, atque Transsylvaniæ Principis nomen sibi tribuens, Bastæ multum negotium facebat. Nec poterat Basta cum suis in acie diutius, ob frigus intensum, cibatorumque & commeatus penuriam perdurare: itaque copias suas Epperiam versus reduxit, quæ ciuitas cum heiduccis iuramentum præstitisset, undique clausa, se non posse Bastam cum suis admittere, nisi de exercitio Religionis iuxta Augustanæ confessionis præscriptum retinendo, & præstando sibi aduersus Botscaium patrocinio certa redderetur, aperte significauit.

Sub Decembris initium, Basta Zatvariam arcem obsidet, deinde Cassouiam, sed irritò conatu. Paulo post commodis rationibus agens, & sanctè promittens se condiciones præscriptas obseruaturum, Epperiam, Geutsam, Zobenam, & Neuntorsium, Cæsaris nomine, admittit. Heiducci contrà pecuniam stipendiariam, cuius summa 130000. florenorum fuisse dicebatur Cæsareanis ereptam ad Botscaium perueniunt, qui eam inter suos milites geometrica proportionem seruata distribuit. Inde bellum exarsit crudelius quàm antea, & heiducci sub Decembris finem in castra Bastæ noctu irruentes, magna strage Cæsareanos affecerant: sed Caroli Collonitsij mira fortitudine repulsi in syluam proximam sese receperunt. Attamen in proposito perseverantes, superioris Vngariæ ciuitates quasdam metallicas ad partes suas pertraxerunt.

Octobris 3. noua stella apparuerat, miræ magnitudinis, quæ usque ad menses multos anni 1605. perdurauit. Botscaius monitus, de pace articulos proponit, nempe ut Transsylvaniæ gubernatio penes eum maneret, aliquis Vngarus natione generalis præfectus eligeretur, militibus Vngaris Vngarus præflet, Galli & Belgæ milites Vngaria dimitterentur, Vngaris stipendia bona fide soluerentur, liberum & publicum admitteretur Religionis exercitium, barbarum auctores heiduccis puniendi traderentur, Cæsarea maiestas in Comitibus Posonianis præsentem se exhiberet, Germani milites à rapinis & excursionibus iniustis prorsus abstinere.

Basta

Basta his conditionibus minimè acquieuit. Motus tunc in Transsylvania augentur, vniuersis propemodum Bastæ mandata spernentibus. Is autem 16. Ianuarij Vngaris superioribus gratiam offert, sed parum promouet: immo heiducci Coccera, oppositum Strigonio oppidum, & aliquot pagos diripiunt, & quum aliquo damno à Collonitio essent affecti, vicissim eius arcem primariam expugnant, incendunt, & oppidulum propinquum vastant.

Dum istis turbis inuoluuntur Cæsareani, Váccium Turcæ Vngarorum quorundam perfidia deditione recipiunt, & Vicegradum sub initium Martij occupant, Vngariâ intus & foris miserè dilaceratâ. Toto reliquo anno variis successibus bellum gestum est, Turcis ignem sollicitè fodientibus, vt ea ratione tum Cæsareanos & tandem heiduccos, Bastam denique & Botscaium opprimerent, totâque Transsylvania & Vngaria Cæsaris nomem eiicerent.

Die 18. Martij, 1606. Turcæ, densa nebulæ caligine recti, Iaurinum frustra tentant, Epperia autem ab heiduccis circumobsesta Cæsaris poscit auxilium. Botscaius Toccaium fame oppressum capit. Tartarorum aliquot millia 17. Aprilis à Cæsareanis deleta, & Turcæ ab heiduccis magno numero cæsi sunt.

Ingens tunc temporis inter Ducem Brunsvicensem & Brunsvigæ ciues dissidium exortum est, quod in bellum apertum erupit, tandem mense maio 1606. mandato Cæsaris vtrunque repressum. Eodem mense bellum Pontificium in Italia exarsit aduersus Venetos, quod sequente anno Regis Gallie cura compositum est. Tandem, pacis Vngaricæ Articuli conscribuntur, & obsignantur. Inter cætera, hæc continebantur: Botscaius pro se & heredibus suis masculis Transsylvaniam retineat, Hungariæ tamen Regno subiectus sit, non Principem sese posthac, sed partium Regni Hungariæ Dominum appellitet. Damnorum omnium obliuio indicta.

Paulò post, Botscaius in morbum inciderat lento veneno procuratum, artibus Cataj cancellarij sui, quem maleficij conuictum capite truncauit, tandem extinctus est circa finem Decembris. Annus 1607. turbis agitatus est in Vngaria superiori, Turcarum & aliorum technis. Botscαιο sublato scelerunt Transsylvani quantam in eo iacturam fecissent, atque ex illo fluere ac retro sublapsa referri Res Cæsaris. Vngari regem expetierant qui sua præsentia motos fluctus componere posset. In eum finem Matthias Cæsaris frater & pri-

marius Legatus regni Comitum Presburgi indixit ad xv. diem Iulij, quod tempore totóque Augusto cum abfuisset, Ordines circa sequentis anni initium assignati sunt, ut de summa rerum ageretur. Interea, Heiduccorum à Turcis pecunia multa machinisque bellicis adiutorum opera Vngari variis in locis, dubio Marte, grauer afflicti sunt.

Anno 1608. dum imperij Ordines Ratisponę à Ferdinando Archiduce Gretzensi, pro Cæsare congregati, toto quadrimestri de rebus belli & pacis statuque publico rixantur, nempe à 15. die Ianuarij ad Maij mensis initium, Matthias, Cæsaris frater, Ordinibus Vngaticis præest Presburgi, ubi de pacanda Vngaria civili bello afflicta actum est, còque res perductę sunt, ut Heiducci qui post Botseaj obitum Vngariam superiorem miseris modis diripuerant, transirent ad partes Matthię, qui Viennam, reuersus copias suas militares in Morauiam deduci curat.

Inde similitates inter Rudolphum & Matthiam, quę tandem eruperunt in neruum. Nam 2. Maij Matthię archiducis exercitus Znaymo Morauię oppido ad Tibiscum amnem, ubi 20000. veteranorum peditum & equitum exercitus, cum 28. bombardis grandioribus, numeratus est, Pragam versus iter arripuit, Bohemię ordines Matthias sui consilij certos reddit ad eos dato diplomate, postulans ut ciuitatum legati ad se mittantur, 4. Maij, quibus rationes & petitiones suas exponat. Cæsar contra molli brachio conatus istos eludens, Pragam & Bohemiam totam sibi conseruat ad modicum tempus. Matthias enim armata manu in proposito pergit, & 19. Maij propius accedens, tandem, nempe 17. Iunij, pacis inter fratres sancitę articuli 18. conscripti sunt; quorum summa fuit: Matthias declaratus rex Vngarię, Bohemię verò designatur, & marchionatus Morauię administratio illi posterisque suis concessa: Archidux etiam Austrię nominatur & paulo post Viennę solenni pompa ab Archiducatus Ordinibus receptus est. Intra finem illius anni 1608. Vngarię regno, Archiducatu Austrię, Morauię marchionatu, Matthias pacificè potitus est.

Turbas Pragę exortas religionis causa, Cæsar sedauit, anno 60. confessionis Augustanę sociis templo ad exercitia sacra concessio. Bellum Iuliacenfe componere per legatos, sed frustra, studuit. Leopoldus Ferdinandi Gretzensis, filius, Argentinenfis piscopus, cum exercitu Pragam ingreditur, & Cæsaris vicarius appellatur: circa initium anni 1611. Inde paulo

paulò post eiectus , Matthias Pragam ingressus rex Bohe-
mię coronatur mense Septembri, & initio anni 1612.

Rudolphus Cæsar in arce Pragenfi morbo

oppressus moritur. Huic successit

Matthias eodem anno.

F I N I S.

